

Michal Davala

POZITÍVNE ZÁVÄZKY AMERICKÝCH ŠTÁTOV VO VZŤAHU K MUČENIU

Abstrakt: Zákaz mučenia je podľa čl. 5 Amerického dohovoru o ľudských právach súčasťou práva na ľudské zaobchádzanie, resp. širšieho rámca práva na rešpektovanie fyzickej, duševnej a morálnej integrity/ nedotknuteľnosti. Napĺňanie zákazu mučenia vyžaduje od štátov nie len plné uplatňovanie negatívnych záväzkov vo vzťahu k právu nebyť mučený. Štáty sú povinné prijať vhodné opatrenia na predchádzanie všetkých prípadov zakázaného zaobchádzania. Ak zlyhajú v preventívnej povinnosti, každé podozrenie zo zlého zaobchádzania musí byť riadne a včas vyšetrené. Páchatelia musia byť potrestaní a primeraná kompenzácia, alebo iná forma náhrady, musí byť poskytnutá obeť. Koncept pozitívnych záväzkov je preto taktiež uplatnený. Príspevok analyzuje pozitívne povinnosti amerických štátov vo vzťahu k zákazu mučenia, ktorý tak dosahuje status positivus.

Autor sa zameriava na peňažné i nepeňažné prostriedky nápravy, ktoré musí štát poskytnúť, aby kompenzoval mučenie, alebo kruté, neľudské a ponižujúce zaobchádzanie alebo trestanie. Prvá skupina pokrýva stratu majetku a príjmov, rôzne výdavky a všetky ďalšie finančné následky zlého zaobchádzania, ako aj morálnu ujmu. Morálna ujma je však kompenzovaná hlavne nepeňažnými prostriedkami nápravy, ktoré zahŕňajú rozsudok per se, publikovanie rozsudku, verejné ospravedlnenie, procesné alebo hmotnoprávne opatrenia, legislatívne zmeny, zabezpečenie vzdelania alebo zdravotnej starostlivosti priamych i nepriamych obetí. Posledná časť rozpracúva značne unikátny koncept v medzinárodnom práve ľudských práv – koncept životného plánu (*life plan*). Ten prepája legitímne životné očakávania jednotlivca s konceptom nemajetkovej ujmy.

Kľúčové slová: mučenie, kruté, neľudské a ponižujúce zaobchádzanie, pozitívne záväzky, prostriedky nápravy, Americký dohovor o ľudských právach, Medziamerický súd pre ľudské práva

ÚVOD

Ľudské práva prvej generácie sú často zaraďované medzi tzv. negatívne práva, pri ktorých sa od štátnej moci vyžaduje nezasahovanie do slobody jednotlivca; štát sa musí pri občianskych právach zdržať každého konania, ktorým by narušil ich užívanie.¹ Toto delenie vyplýva z teórie Georga Jellinka o obmedzení štátnej moci.² Podľa vzťahu štátu k slobode jednotlivca možno základnú úlohu štátu smerom k zákazu mučenia označiť ako záväzok nezasahovať do osobnej integrity jednotlivca konaním, ktoré by bolo možné označiť ako mučenie. Tento negatívny záväzok štátu sa týka rovnako aj krutého, neľudského a ponižujúceho zaobchádzania a trestania.

Pozitívne záväzky, ktoré sa tradične viažu hlavne k hospodárskym, sociálnym a kultúrnym právam, vyžadujú od štátov prijatie opatrení na zabezpečenie dodržiavania ľud-

¹ TOMUSCHAT, CH. *Human Rights: Between Idealism and Realism*. Oxford: Oxford University Press, 2003, s. 24.

² Georg Jellinek odmieta prirodzeno-právnu koncepciu ľudských práv. Práva jednotlivca zdôvodňuje sociálnych stavom, ktorý jednotlivec nadobudol pred vznikom právneho poriadku, a ktorý mu netreba poskytovať vo forme práva. Právnu pozíciu jednotlivca zdôvodňuje ako obmedzenie štátnej moci; status jednotlivca rozdeľuje na: a) *status libertatis (status negativus)* – sloboda jednotlivca pred zásahmi zo strany štátu; b) *status positivus (status civitatis)* – nárok jednotlivca na právnu ochranu zo strany štátu; c) *status activus* – jednotlivec aktívne využíva svoju slobodu a participuje na svojich právach. BRÖSTL, A. *Dejiny politického a právneho myslenia*. Bratislava: Iura Edition, 1999, s. 184.

ských práv, resp. na predchádzanie ich porušovaniu. Nepostačuje len zdržať sa konania. Je nevyhnutné aktívne konanie zo strany štátu. Medzi takéto práva patrí aj právo nebyť mučený. V 18. a 19. storočí, keď sa ústavnoprávne formulovali práva prvej generácie, bol oproti predchádzajúcemu obdobiu značným pozitívom samotný zákaz mučenia, resp. povinnosť štátnej moci nemučiť obyvateľstvo krajiny. Teória ľudských práv sa však rozvíjala a medzinárodno-právne dokumenty 20. storočia, ako aj rozhodovacia prax judičiálnych i kvázi-súdnych orgánov, už nezotrvali vo vzťahu k mučeniu len na negatívnych záväzkoch. V prípade dohôrov zameraných špecificky na zákaz mučenia sú pozitívne záväzky formulované explicitne a do istej miery extenzívne. Všeobecné univerzálne či regionálne ľudsko-právne zmluvy formulujú záväzky štátov vo vzťahu k mučeniu len negatívne.³ V týchto prípadoch však boli pozitívne záväzky identifikované kontrolnými orgánmi týchto zmlúv, odvolajúc sa na formuláciu všeobecných záväzkov zmluvných strán, v spojení s ustanoveniami zakazujúcimi mučenie.

V prípade zákazu mučenia podľa čl. 5 Amerického dohovoru o ľudských právach (ďalej len „Americký dohovor“) sú pozitívne záväzky implicitné vo väčšej miere. Právo nebyť podrobený mučeniu a iným formám zakázaného konania je totiž formulované ako súčasť práva na ľudské zaobchádzanie (angl. „*right to humane treatment*“, šp. „*derecho a la integridad personal*“, fr. „*droit à l'intégrité de la personne*“), v rámci ktorého má štátna moc povinnosť rešpektovať právo každej osoby na fyzickú, duševnú a morálnu nedotknuteľnosť. Tento koncept jasnejšie akcentuje potrebu aktívneho konania zo strany zmluvných strán v porovnaní s inými ustanoveniami všeobecných ľudsko-právnych zmlúv zakazujúcich mučenie. So všetkými osobami pozbavenými slobody musí byť zaobchádzané s rešpektom pre vrodenu dôstojnosť ľudskej osoby. Obvinená osoba musí byť oddelená od osôb odsúdených a musí s ňou byť zaobchádzané primerane k jej postaveniu neodsudenej osoby. Obdobne neploletí musia byť počas trestného konania oddelení od dospelých osôb a musia byť predvedení pred špecializovaný tribunál bezodkladne tak, aby s nimi mohlo byť zaobchádzané v súlade s ich postavením neploletých.⁴

³ „Nikoho nemožno mučiť alebo podrobovať neludskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestu.“ Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (*Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*), 213 UNTS 221, 1950, vstup do platnosti v roku 1953. Oznámenie federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 209/1992 Zb. čl. 3. „Nikto nesmie byť mučený alebo podrobovaný krutému, neludskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu. Najmä sa nebude nikto bez svojho slobodného súhlasu podrobovať lekárskeým alebo vedeckým pokusom.“ Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach (*International Covenant on Civil and Political Rights*), GA Res. 2200A (XXI), UN Doc. A/6316 (1966), vstup do platnosti v roku 1976, Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 120/1976 Zb. čl. 7. „Nikto nesmie byť mučený alebo podrobený krutému, neludskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu.“ Americký dohovor o ľudských právach (*American Convention on Human Rights*), OAS Treaty Series No. 36, 1144 UNTS 123, 1969, vstup do platnosti v roku 1978. čl. 5 ods. 2, prvá veta. V práci je citované znenie Amerického dohovoru podľa prekladu autora. Anglické znenie dostupné z <<http://www.oas.org>>.

⁴ „(1.) Every person has the right to have his physical, mental, and moral integrity respected. (2.) No one shall be subjected to torture or to cruel, inhuman, or degrading punishment or treatment. All persons deprived of their liberty shall be treated with respect for the inherent dignity of the human person. (3.) Punishment shall not be extended to any person other than the criminal. (4.) Accused persons shall, save in exceptional circumstances, be segregated from convicted persons, and shall be subject to separate treatment appropriate to their status as unconvicted persons. (5.) Minors while subject to criminal proceedings shall be separated from adults and brought before specialized tribunals, as speedily as possible, so that they may be treated in accordance with their status as minors. (6.) Punishments consisting of deprivation of liberty shall have as an essential aim the reform and social readaptation of the prisoners.“ Americký dohovor, op. cit. 3. čl. 5.

Podobne ako v európskom systéme, aj v medziamerickej regionálnom systéme ochrany ľudských práv boli pozitívne záväzky formulované prostredníctvom judikatúry kontrolných orgánov. Predkladaný príspevok analyzuje rozsah pozitívnych záväzkov členských štátov Organizácie amerických štátov (ďalej len „OAS“) vo vzťahu k zákazu mučenia na základe rozhodovacej činnosti Medziamerickej komisie pre ľudské práva (ďalej len „Komisia“ alebo „Medziamerickej komisie“) a Medziamerickej súdu pre ľudské práva (ďalej len „Súd“ alebo „Medziamerickej súd“).

1. POZITÍVNE ZÁVÄZKY VŠEOBECNE

Klasická dichotómia záväzkov štátov bola postupne rozhodovacou činnosťou kontrolných orgánov rozšírená na tzv. tripartitnú typológiu záväzkov; záväzok rešpektovať, ochraňovať a naplňať ľudské práva. Záväzok rešpektovať (*respect*) má negatívny charakter. Záväzok ochraňovať a naplňať (*protect and fulfil*) sú pozitívnymi záväzkami štátov a vyžadujú od štátu ochranu pred činmi iných osôb a prijatie ďalších krokov, ktorými štát disponuje, na uspokojenie daných práv.⁵ Konkrétne vo vzťahu k zákazu mučenia musia štáty prijímať pozitívne opatrenia na zabezpečenie toho, aby sa súkromné osoby nedopúšťali mučenia alebo krutého, neľudského a ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania. Týmito opatreniami sa musí zabezpečiť predchádzanie uvedenému konaniu, a v prípade, že k nemu dôjde, jeho vyšetrenie, potrestanie a náprava spôsobenej ujmy bez ohľadu na osobu páchatela.⁶

Európsky súd pre ľudské práva (ďalej len „Európsky súd“) interpretáciou Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „Európsky dohovor“) identifikoval vo vzťahu k zákazu mučenia napr. povinnosť prijať opatrenia na účinnú ochranu detí a zraniteľných osôb pred zlým zaobchádzaním, o ktorom štátne orgány vedeli alebo mali vedieť;⁷ povinnosť zistiť presný rozsah problémov v rodine a predchádzať sexuálnemu zneužitiu detí;⁸ povinnosť vykonať oficiálne vyšetrovanie s cieľom identifikovať a potrestať páchatelov mučenia či iného zakázaného zaobchádzania;⁹ povinnosť prijať účinné trestno-právne sankcie za znásilnenie;¹⁰ povinnosť poskytnúť lekársku starostlivosť; povinnosť nedeportovať nelegálnych migrantov do krajiny ich pôvodu a mnohé iné. Ide teda o určité hmotno-právne ale i procesno-právne záruky, ktoré musia byť pretavené do legislatívy každého člena Rady Európy. Európsky súd tieto záruky interpretoval ako inherentný prvok zákazu mučenia podľa čl. 3 a/alebo práva na účinný prostriedok

⁵ HARRIS, D. J. – O'BOYLE, M. – WARBRICK, C. *Law of the European Convention on Human Rights*. Second Edition. Oxford: Oxford University Press. 2009, s. 19.

⁶ General Comment No. 31: The Nature of the General Legal Obligation Imposed on States Parties to the Covenant, Výbor OSN pre ľudské práva, CCPR/C/21/Rev.1/Add. 13, 2004, ods. 8; General Comment No. 22: Replaces general comment 7 concerning prohibition of torture and cruel treatment or punishment (Art. 7), Výbor OSN pre ľudské práva, 1992, ods. 2 a 8.

⁷ *Z. and others v. the United Kingdom*, ECHR, Judgment of 10 May 2001, Appl. No. 29392/95, ods. 73. Pre porovnanie s argumentáciou týkajúcou sa čl. 2 Európskeho dohovoru pozri *Osman v. the United Kingdom*, ECHR, Judgment of 28 October 1998, Appl. No. 23452/94, ods. 116.

⁸ *E. and others v. the United Kingdom*, ECHR, Judgment of 26 November 2002, Appl. No. 33218/96, ods. 97–100.

⁹ *Assenov ant others v. Bulgaria*, ECHR, Judgment of 28 October 1998, Appl. No. 24760/94, ods. 102; *M. C. v. Bulgaria*, ECHR, Judgment of 4 December 2003, Appl. No. 39272/98, ods. 151; *Labita v. Italy*, ECHR, Judgment of 6 April 2000, Appl. No. 26772/95, ods. 131.

¹⁰ *M. C. v. Bulgaria*, op. cit. 9, ods. 153, 166.

nápravy v zmysle čl. 13 Európskeho dohovoru.¹¹ Naplnenie týchto záväzkov má často aj finančný dopad, čo spôsobuje, že sa v teórii stiera rozdiel medzi právami prvej a druhej generácie ľudských práv.¹²

Americký dohovor vyžaduje od zmluvných strán „*rešpektovať práva a slobody v ňom uznané a zabezpečiť všetkým osobám podliehajúcim ich jurisdikcii slobodné a plné užívanie týchto práv a slobôd*“.¹³ Zároveň sa štáty zaviazali prijať „*také legislatívne alebo iné opatrenia, ktoré môžu byť nevyhnutné pre realizáciu týchto práv alebo slobôd*“.¹⁴ Americký dohovor je v tomto smere formulovaný veľmi podobne ako Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach (ďalej len „Medzinárodný pakt“).¹⁵ Všeobecné povinnosti amerických štátov odrážajú tzv. tripartitnú typológiu záväzkov; negatívny záväzok rešpektovať (*duty to respect*) a pozitívne záväzky chrániť a zabezpečiť (*duty to ensure*) realizáciu ľudských práv. Pozitívny charakter záväzkov zvyrazňuje aj skutočnosť, že práva priznané jednotlivcom na americkej úrovni môžu byť porušené konaním i nekonaním štátnych orgánov, resp. opomenutím prijať potrebné opatrenia.¹⁶

Medziamerické kontrolné orgány značne rozpracovali koncept pozitívnych záväzkov. Záväzok zabezpečiť plné užívanie práv a slobôd vyžaduje od štátov „*organizovať vládny aparát a všetky štruktúry, ktorými je realizovaná verejná moc tak, aby boli schopné súdne zabezpečiť užívanie ľudských práv. Ako následok tohto záväzku, štáty musia predchádzať, vyšetriť a potrestať každé porušenie práv a navyše, ak je to možné, musia sa snažiť o obnovenie porušeného práva a o poskytnutie kompenzácie*“.¹⁷ Takto široko bol koncept formulovaný hlavne z dôvodu potreby prijať základné ústavnoprávne i zákonné opatrenia na zabezpečenie riadneho fungovania štátnej moci v mnohých krajinách OÁŠ a na eliminovanie systematického porušovania ľudských práv. Na základe čl. 1 Amerického dohovoru Súd v poslednom desaťročí formuloval aj „*povinnosť prijať bezpečnostné opatrenia nevyhnutné na ... ochranu [všetkých osôb]*“.¹⁸ Medziamerické orgány ochrany ľudských práv sú si však vedomé, že nastavenie právneho a inštitucionálneho rámca musí byť obsahovo naplnené práve konaním štátu pri aplikácii právnych noriem v kon-

¹¹ Blížšie k pozitívnym záväzkom podľa judikatúry Európskeho súdu pozri napr. ERDAL, U. – BAKIRCI, H. *Article 3 of the European Convention on Human Rights, A Practitioners Handbook, OMCT Handbook Series Vol. 1*, Geneva: World Organisation Against Torture, 2006, s. 219–228.

¹² „*Kým Dohovor stanovuje to, čo sú v základe občianske a politické práva, mnoho z nich má implikácie sociálneho a hospodárskeho charakteru. Súd má preto za to, ... že samotná skutočnosť, že interpretácia Dohovoru môže zasahovať do sféry sociálnych a hospodárskych práv, by nemala byť rozhodujúcim faktorom proti takejto interpretácii; neexistuje vodotesné oddelenie tejto sféry od oblasti pokrytej Dohovorom.*“ Airey v. Ireland, ECHR, Judgment of 9 October 1979, Appl. No. 6289/73, ods. 26.

¹³ Americký dohovor, op. cit. 3. čl. 1 ods. 1.

¹⁴ Ibid. čl. 2.

¹⁵ Medzinárodný pakt stanovuje štátom záväzok „*rešpektovať*“ a „*zabezpečiť*“ práva všetkým jednotlivcom. Štáty sa tiež explicitne zaviazali, že zabezpečia „*účinnú ochranu*“ práv a slobôd a že podniknú „*nevyhnutné kroky*“, aby schválili také „*zákonodarné alebo iné opatrenia potrebné na to, aby sa uplatnili práva uznané v pakte*“. Medzinárodný pakt, op. cit. 3. čl. 2 ods. 1 až 3. Zmluvné strany Európskeho dohovoru „*priznávajú každému*“ v ňom obsiahnuté práva a slobody. Európsky dohovor, op. cit. 3. čl. 1.

¹⁶ Velásquez-Rodríguez v. Honduras (Merits), IACtHR, Judgment of 29 July 1988, Series C, No. 4, ods. 164.

¹⁷ Ibid. ods. 166. Godínez-Cruz v. Honduras (Merits), IACtHR, Judgment of 20 January 1989, Serie C, No. 5, ods. 175; Damion Thomas v. Jamaica, IACmHR, Case 12.069, Report no. 50/01, 4 April 2001, ods. 45.

¹⁸ Urso Branco Prison, Provisional Measures regarding Brazil, Order of the IACtHR, 7 July 2004. časť „Considering“, ods. 5; Gómez-Paquiyaauri Brothers Provisional Measures regarding Peru, Order of the IACtHR, 7 May 2004. časť „Considering“, ods. 6.

krétnych prípadoch. „Závazok zabezpečiť slobodné a úplné užívanie ľudských práv nie je splnený existenciou právneho systému navrhnutého tak, aby bolo možné vyhovieť tomuto záväzku – tento záväzok tiež vyžaduje také správanie vlády, aby bolo účinne zabezpečené slobodné a úplné užívanie ľudských práv.“¹⁹ Spôsob, akým štátne orgány vykonávajú svoju moc, musí byť účinne kontrolovaný. Len systém účinnej kontroly spôsobu výkonu štátnej moci, spolu s účinným systémom zabezpečenia aplikácie práv a slobôd jednotlivca, môže vytvoriť nevyhnutné predpoklady pre účinnú garanciu týchto práv.²⁰

Je potrebné uvedomiť si vzájomnú prepojenosť jednotlivých povinností štátov. Vlády prostredníctvom prevencie ochraňujú ľudské práva a zároveň prevencia prispieva k rešpektovaniu týchto práv zo strany štátu. Povinnosť vyšetrovať porušenie ľudských práv je podstatou prevencie, no súčasne je nevyhnutným predpokladom pre represívne opatrenia voči páchatelom. Tieto povinnosti nie je možné jednoznačne odlíšiť a oddeliť; často sa prelínajú. Vyššie uvedené záväzky (predchádzať, vyšetriť, potrestať a kompenzovať) boli vo vzťahu k prípadom mučenia a krutého, neľudského a ponižujúceho zaobchádzania kodifikované Medziamerickým dohovorom na predchádzanie a trestanie mučenia z roku 1985 (ďalej len „ACAT“).²¹ Interpretácia čl. 5 Amerického dohovoru, ovplyvnená ustanoveniami ACAT, je aplikovaná aj na nezmluvné strany tohto špecifického dohovoru.

2. ZÁVÄZOK PREDCHÁDZAŤ MUČENIU

Vo svojom prvom meritórnom rozsudku vo veci *Velásquez-Rodríguez proti Hondurasu* z roku 1988 Súd interpretoval záväzok predchádzať (*duty to prevent*) ako „všetky opatrenia právneho, politického, administratívneho a kultúrneho charakteru, ktoré podporujú ochranu ľudských práv a zabezpečujú, že každé porušenie bude považované a vyšetrované ako nelegálne konanie, ktoré môže ako také viesť k potrestaniu zodpovedných osôb“.²² V najširšom zmysle Súd vníma všetky opatrenia na ochranu ľudských práv ako opatrenia na predchádzanie ich porušenia a následne na zabezpečenie ich plného užívania. Samotné narušenie niektorého z práv však nemusí automatiky znamenať aj porušenie záväzku predchádzať. Naopak, vystavenie osoby orgánom štátu, ktoré beztriestne praktizujú mučenie, predstavuje porušenie preventívnych povinností, aj keď v danom prípade nemuselo dôjsť k mučeniu.²³

Tento prístup vychádza z teórie Immanuela Kanta o tzv. perfektných a imperfektných záväzkoch. Vo vzťahu k zákazu mučenia možno perfektný záväzok označiť ako povinnosť každého zdržať sa mučenia, resp. upustiť od takéhoto konania. Imperfektný záväzok je naproti tomu všeobecnejší a menej špecifický; vyžaduje zväžiť všetky prostriedky,

¹⁹ Ibid; *Godínez-Cruz v. Honduras*, op. cit. 17, ods. 176.

²⁰ Advisory Opinion OC-6/86, IACtHR, The Word „Laws“ in Article 30 of the American Convention on Human Rights, 9. máj 1986, Series A, No. 6, ods. 24.

²¹ Medziamerický dohovor na predchádzanie a trestanie mučenia (*Inter-American Convention to Prevent and Punish Torture*), OAS Treaty Series no. 67, 1985, vstup do platnosti v roku 1987.

²² *Velásquez-Rodríguez v. Honduras*, op. cit. 16, ods. 175.

²³ Ibid. Následne Súd v tomto prípade rozhodol, že „aj keď nebolo priamo preukázané, že *Manfredo Velásques* bol fyzicky mučený, jeho únos a väznenie vládnymi predstaviteľmi, o ktorých bolo preukázané, že podrobujú väzňov nedôstojnosti, krutosti a mučeniu, predstavuje zlyhanie Hondurasu vo vzťahu k záväzku, uloženému podľa čl. 1 ods. 1, zabezpečiť práva podľa čl. 5 ods. 1 a ods. 2 Dohovoru“. Ibid. ods. 187. Rovnako formuloval Súd svoj názor aj v prípade *Godínez-Cruz v. Honduras*, op. cit. 17, ods. 197.

ktorými možno predchádzať mučeniu. Následne by sa mal každý rozhodnúť, ktoré z týchto prostriedkov je primerané a rozumné realizovať.²⁴ Keďže ide o nejasný rozsah záväzkov, vo vzťahu k štátom boli, a aj naďalej sú, tieto záväzky formulované judikatúrou kontrolných orgánov. Povedané slovami Medziamerického súdu, medzinárodná zodpovednosť štátu môže nastať v prípade porušenia ľudských práv kvôli „*zanedbaniu povinnej starostlivosti, aby sa predchádzalo porušeniu, alebo aby sa naň reagovalo tak, ako vyžaduje Dohovor*“.²⁵ Uvedené sa vzťahuje nie len na narušenie ľudských práv, ktoré je pričítateľné štátu, ale aj na akty súkromných osôb. V týchto prípadoch má štát osobitnú prevenčnú povinnosť prijať a vykonať také opatrenia, ktoré budú efektívne smerovať k tomu, aby sa mučenie a iné neľudské zaobchádzanie neaplikovalo tretími stranami (napr. fyzickými osobami, súkromnými zdravotníckymi zariadeniami, internátmi či inými privátnymi zariadeniami, kde sú obmedzené práva osôb, zamestnávateľmi a pod.).

Inými slovami, negatívny záväzok rešpektovať práva a pozitívny záväzok predchádzať ich porušeniu možno, v zmysle judikatúry Súdu, rozlíšiť subjektom predmetného konania. Ak sa porušenia práv dopustí aktívnym konaním štátny orgán, úradná inštitúcia, iná osoba, ktorej je zverený výkon verejnej moci, či akýkoľvek iný orgán verejnej moci, ide o porušenie povinnosti rešpektovať (*duty to respect*) práva a slobody.²⁶ *Duty to prevent* je však chápaná širšie a zahŕňa nie len povinnosť predchádzať nežiaducemu konaniu štátnych orgánov, ale aj súkromno-právnych subjektov. Záväzok predchádzať porušeniu ľudských práv môže byť porušený aj konaním súkromných subjektov, ktorým bolo zasiahnuté do právom chránených záujmov, a nad ktorým štát opomenul vykonať dozor či kontrolu (*duty to supervise*).²⁷

Vo vzťahu k čl. 5 Amerického dohovoru Súd formuloval požiadavku prijať primerané kroky na predchádzanie situáciám, ktoré poškodzujú chránené práva. Uvedené Súd vyvodil z „*garancie fyzickej nedotknuteľnosti a práva zadržaných osôb na zaobchádzanie rešpektujúce ich ľudskú dôstojnosť*“.²⁸ Práve osôb pozbavených osobnej slobody sa týka väčšina judikátov vykladajúcich *duty to prevent*. V prípade *Yvon Neptune proti Haity*, v ktorom bolo namietané, že životné podmienky v Národnej väznici nespĺňali minimálne požiadavky pre ľudskú bytosť, Komisia pred Súdom úspešne tvrdila, že nezákonné

²⁴ SEN, A. Elements of a Theory of Human Rights. *Philosophy and Public Affairs*. 32 (4) 2004, s. 321–322.

²⁵ *Velásquez-Rodríguez v. Honduras*, op. cit. 16, ods. 172 („... because of the lack of due diligence to prevent the violation or to respond to it as required by the Convention.“). *Godínez-Cruz v. Honduras*, op. cit. 17, ods. 182.

²⁶ *Ibid.* ods. 178.

²⁷ „Súd uznáva, že štáty sú zodpovedné za reguláciu a dozor v každom čase prenesenia výkonu služieb a implementácie národných programov týkajúcich sa výkonu verejných služieb zdravotnej starostlivosti tak, aby mohli odradiť každé ohrozenie práva na život a fyzickej integrity jednotlivcov, podrobujúcich sa zdravotnej starostlivosti.“ *Albán Cornejo et al. v. Ecuador*, (Merits, Reparations and Costs), IACtHR, Judgment of 22 November 2007, Series C, No. 171, ods. 119; *Ximenes Lopes v. Brazil*, (Merits, Reparations and Costs), IACtHR, Judgment of 4 July 2006, Series C, No. 149, ods. 99.

²⁸ *Velásquez-Rodríguez v. Honduras*, op. cit. 16, ods. 187. *Godínez-Cruz v. Honduras*, op. cit. 17, ods. 197. Porovnaj s prístupom Podvýboru OSN na predchádzanie mučeniu, ktorý v rámci predchádzania mučeniu „*vyžaduje nie len formálne a obsahové splnenie relevantných medzinárodných záväzkov a štandardov, ale venovanie pozornosti celému súboru ďalších faktorov relevantných vzhľadom na skúsenosti a zaobchádzania s osobami pozbavenými ich slobody, a ktoré budú, vzhľadom na charakter týchto osôb, špecifické*“. The approach of the Subcommittee on Prevention of Torture to the concept of prevention of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment under the Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, Subcommittee on prevention of Torture, 30 December 2010, CAT/OP/12/6, ods. 3.

podmienky, v ktorých bol pán Neptune nútený žiť, a „nedostatok preventívnych stratégií na predchádzanie eskalácii napätia, sú samé o sebe porušením záväzku štátu zabezpečiť život a osobnú bezpečnosť osôb vo väzení“.²⁹ Súd potvrdil, že *duty to ensure* „zahŕňa záväzok prispôbiť a aplikovať trestaneckú politiku, ktorá predchádza kritickým situáciám ohrozujúcim základné práva väzňov“.³⁰ Napr. v prípade *Juvenile Reeducation Institute proti Paraguaju* bolo porušené právo na ľudské zaobchádzanie s príbuznými obetí požiaru v Reedukačnom inštitúte pre mládež, nakoľko štát neprijal „dostatočné preventívne opatrenia“ reagujúce na možnosť vzniku požiaru.³¹ V prípade *Miguel Castro-Castro Prison proti Peru* bolo porušenie práva na ľudské zaobchádzanie spôsobené, podľa Komisie, nedostatkom prevencie pri vstupe so zbraňou do zariadenia pre väzňov. Štát týmto konaním, resp. nekonaním, sám vytvoril situáciu, v ktorej bolo možné predpokladať, že väzni budú podrobení použitiu sily, resp. že hrozí zásah do ich osobnej nedotknuteľnosti.³²

Nesplnenie povinnosti účinne predchádzať porušeniu práv a slobôd Súd judikoval aj vo vzťahu k politickým a právnym rozhodnutiam majúcim celospoločenské dopady. Prípád *Pueblo Bello Massacre proti Kolumbii* sa týkal udalostí, ktoré sa odohrali v januári 1990 v meste Pueblo Bello. Jedna z mnohých ilegálnych polovojenských skupín uniesla 43 mužov, ktorí boli počas vypočúvania podrobení mučeniu, následkom ktorého niektorí podľahli a osud 37 unesených nebol objasnený ani v roku 2007. Súd formuloval porušenie povinnosti predchádzať a ochraňovať právo na život, právo na ľudské zaobchádzanie a právo na osobnú slobodu v zmysle čl. 1 Amerického dohovoru v spojení s čl. 4, 5 a 7. Argumentácia súdu spočívala vo vyhodnotení situácie, ktorej pôvod možno datovať do roku 1965, kedy vláda Kolumbie za stavu obliehania (*state of siege*) umožnila civilnému obyvateľstvu vytvoriť obranné jednotky na ochranu pred tzv. gerilovými skupinami narušajúcimi verejný poriadok v krajine. Obranné jednotky mali oprávnenie používať zbrane a štát im poskytoval aj logistickú podporu. Počas 80. rokov sa však situácia dramaticky zmenila a obranné jednotky sa naprieč krajinou transformovali na polovojenské jednotky vykonávajúce kriminálnu činnosť. Na tento fakt reagovala vláda v roku 1989 zrušením možnosti vytvárať obranné jednotky. Ďalšie opatrenia, ako zákaz používania zbraní, zriadenie špeciálnych jednotiek na boj s polovojenskými skupinami, či kriminalizácia ich existencie i celej činnosti, nezabránili masovému a beztretnému porušovaniu ľudských práv týmito skupinami. Povinnosť predchádzať Kolumbia porušila tým, že neprijala účinné preventívne a ochranné opatrenia na zabránenie závažného porušovania práv polovojenskými skupinami. Skutočnosť, že štát kreoval právny rámec podporujúci vznik týchto skupín a tým pomohol vytvoriť situáciu nebezpečnú pre široké obyvateľstvo krajiny, ešte viac zväzňuje povinnosť štátu predchádzať porušeniu predmetných práv v oblasti, kde operujú polovojenské skupiny.³³

²⁹ *Yvon Neptune v. Haity* (Merits, Reparations and Costs), IACtHR, Judgment of 6 May 2008, Series C, No. 180, ods. 127.

³⁰ *Ibid.* ods. 182. *Urso Branco Prison*, op. cit. 18. časť „Considering“, ods. 11.

³¹ *Juvenile Reeducation Institute v. Paraguay* (Preliminary Objections, Merits, Reparations and Costs), IACtHR, Judgment of 2 September 2004, Series C, No. 112, ods. 178 a 192.

³² *Miguel Castro-Castro Prison v. Peru* (Merits, Reparations and Costs), IACtHR, Judgment of 25 November 2006, Series C, No. 160, ods. 259.

³³ *Pueblo Bello Massacre v. Colombia* (Merits, Reparations and Costs), IACtHR, Judgment of 31 January 2006, Series C, no. 140, ods. 126.

Súd týmto demonštroval pripravenosť podrobiť ľudsko-právne preskúmaniu aj celoštátne politiky, ktoré musia byť konformné so záväzkami štátov. Zároveň odkázal, že ani ťažkosti so zabezpečením poriadku v krajine nezabavujú zmluvnú stranu jej pozitívnych záväzkov. Medziamerický súd tak nepriamo poukazuje aj na temporálny charakter pozitívnych záväzkov, t. j., že pozitívne záväzky štátu pretrvávajú aj v prípade straty kontroly nad určitým územím. Podobne aj jeho európsky náprotivok judikoval, že štát má prijať všetky opatrenia na opätovné získanie kontroly a opätovné zabezpečenie práv.³⁴

S *duty to prevent* súvisí aj koncept neopakovania (*non-repetition*) situácie, ktorá už raz znamenala porušenie práva na ľudské zaobchádzanie. Účinné prevenčné opatrenia môžu zabrániť opakovanému porušeniu čl. 5 Amerického dohovoru, a to vo forme samotného protiprávneho konania alebo, ako sme už vyššie uviedli, vo forme zanedbania samotného záväzku predchádzať. Napr. v prípade *Boyce et al. proti Barbadosu* Súd vyžadoval prijať „štrukturálne opatrenia garantujúce neopakovanie porušení“, aké nastali v predmetnom prípade, spočívajúce v prijatí a implementácii ústavno-právnych, zákonných a iných opatrení nevyhnutných na zabezpečenie podmienok detencie v súlade s požiadavkou ľudského zaobchádzania v zmysle čl. 5 Amerického dohovoru.³⁵ V inom prípade Súd, ako prevenčné opatrenie na zabránenie opätovného výskytu mučenia, vyžadoval okrem vyplatenia odškodného aj vykonanie verejného aktu uznania svojej medzinárodnej zodpovednosti za mučenie.³⁶

3. ZÁVÄZOK VYŠETROVAŤ MUČENIE

Obdobne ako Európsky súd, aj Mezdziamerický súd rozpracoval procesnú stránku zákazu mučenia, resp. práva na ľudské zaobchádzanie. Základnou procesnou požiadavkou, vyplývajúcou z čl. 1 a čl. 5 Amerického dohovoru, je povinnosť náležite vyšetriť (*duty to investigate*) všetky prípady mučenia. Komisia i Súd túto požiadavku osobitne vyvodzujú aj z práva na spravodlivý súdny proces podľa čl. 8 a práva na súdnu ochranu podľa čl. 25 Amerického dohovoru.³⁷ Súd taktiež zvyrazňuje potrebu plnej ochrany práva na ľudské zaobchádzanie, ako aj potrebu okamžitého súdneho vyšetrenia kedykoľvek sa vyskytne podozrenie z mučenia.³⁸

Uvedená povinnosť zahŕňa potrebu vyšetriť všetky prípady, identifikovať zodpovedné osoby, uložiť im primeraný trest a zabezpečiť obeti primeranú kompenzáciu.³⁹ Povinnosť vyšetrovania je explicitne označovaná ako pozitívny záväzok štátu, ktorý je prostriedkom

³⁴ *Ilascu and others v. Moldova and Russia*, ECHR, Judgment of 8 July 2004, Appl. No. 48787/99, ods. 313, 339.

³⁵ *Boyce et al. v. Barbados* (Preliminary Objections, Merits, Reparations and Costs), IACtHR, Judgment of 20 November 2007, Series C, No. 169, ods. 122.

³⁶ *Cantoral-Huamaní and García-Santa Cruz v. Peru*, (Preliminary Objections, Merits, Reparations and Costs), IACtHR, Judgment of 10 July 2007, Series C, No. 167, ods. 150 a 193.

³⁷ *Ituango Massacres v. Colombia*, (Preliminary Objection, Merits, Reparations and Costs), IACtHR, Judgment of 1 July 2006, Series C, No. 148, ods. 293; *Pueblo Bello Massacre v. Colombia*, op. cit. 33, ods. 148; *Goiburú et al. v. Paraguay*, (Merits, Reparations and Costs), IACtHR, Judgment of 22 September 2006, Series C, No. 153, ods. 105; *Villagrán-Morales et al. v. Guatemala (Street Children case)* (Merits), IACtHR, Judgment of 19 November 1999, Series C, No. 63, ods. 225.

³⁸ Summary of the Annual Report of the Inter-American Court of Human Rights for 2008 Fiscal Year, Submitted to the committee on Juridical and political Affairs of the Organization of American States, 2009, s. 11–12.

³⁹ *Velásquez-Rodríguez v. Honduras*, op. cit. 16, ods. 174.

garantujúcim práva chránené v čl. 5, a ktorého nenaplnenie spôsobuje medzinárodnú zodpovednosť štátu; osobitne v prípadoch mimosúdnych popráv, nútených zmiznutí a iného vážneho porušenia základných práv a slobôd.⁴⁰ Štát je povinný poskytnúť uspokojivé a presvedčivé vysvetlenie skutočností prípadu a adekvátnymi dôkazmi vyvrátiť obvinenia týkajúce sa jeho zodpovednosti za porušenie práva na ľudské zaobchádzanie.⁴¹

Podobne ako v prípade záväzku predchádzať, ani v prípade záväzku vyšetrovať nemusí dôjsť k jeho nesplneniu len preto, že vyšetrovanie neprinieslo uspokojivý výsledok. Podstatný je aj samotný postup vyšetrovania.

„Musí byť vykonané náležitým spôsobom a nie len ako formalita predurčená, aby bola neefektívna. Vyšetrovanie musí mať cieľ a musí byť chápané štátom ako jeho právna povinnosť a nie ako krok vykonaný v súkromnom záujme, ktorý závisí na iniciatíve obeť alebo jej rodiny, alebo na nimi poskytnutých dôkazoch, bez efektívneho hľadania pravdy zo strany vlády.“⁴² „Záväzok štátu vykonať vyšetrovanie s náležitou starostlivosťou zahŕňa záväzok všetkých štátnych orgánov spolupracovať pri zhromažďovaní dôkazov tak, aby mohol byť cieľ vyšetrovania dosiahnutý. Orgán poverený vyšetrovaním musí zabezpečiť, že budú vykonané všetky nevyhnutné vyšetrovacie úkony a ak sa tak nestane, musí prijať primerané opatrenia v súlade s vnútroštátnou legislatívou. Zároveň musia všetky ostatné štátne orgány spolupracovať s vyšetrujúcim sudcom a zdržať sa konania, ktoré bráni vyšetrovaniu.“⁴³

Vyšetrovanie teda musí byť kompletne a aj keď jeho výsledkom nie je jasný obraz o všetkých faktoch a okolnostiach prípadu, štát musí vykonať všetko, čo je v jeho silách. Vyšetrovanie musí byť aj včasné, t. j. nemôže byť oneskorený jeho začiatok, no ani priebeh. Štáty sú povinné ho iniciovať ex offa a nečakať na iniciatívu obeť, resp. ich príbuzných.⁴⁴ Okamžité súdne vyšetrenie musí nasledovať kedykoľvek sa vyskytne podozrenie z mučenia.⁴⁵ Hlavne príbuzní sú osobami, ktoré majú právo poznať v rozumnom čase pravdu o skutočnostiach, ktoré sa odohrali. Na stanovenie toho, či čas potrebný na zistenie potrebných skutočností je ešte rozumný, Súd zvažuje tri prvky: a) komplexnosť prípadu, b) procesnú aktivitu dotknutej strany a c) konanie vnútroštátnych súdov. Váhu jednotlivým prvkom prisudzujú osobitné okolnosti každého prípadu.⁴⁶

Ak je vyšetrovanie nedostatočné, či už z hľadiska postupov, alebo vzhľadom na nedostatočne zistené fakty, Súd, obdobne ako v európskom systéme, prezumuje zodpovednosť štátu za neprijateľné konanie. Osobitne je povinnosť náležitého vyšetrovania zvýraznená, ak ide o miesta, na ktorých je obmedzená osobná sloboda jednotlivcov. Zvlášť vo väzniciach je zadržovaná osoba plne vystavená vôli štátnych orgánov a v prípade ujmy na zdraví takejto osoby sú štátne orgány povinné preukázať, že k nej nedošlo ich zavinením.⁴⁷

⁴⁰ *Villagrán-Morales et al. v. Guatemala (Street Children case)*, op. cit. 37, ods. 139; *Cantoral-Huamaní and García-Santa Cruz v. Peru*, op. cit. 36, ods. 101–102; *Goiburú et al. v. Paraguay*, op. cit. 37, ods. 88.

⁴¹ *Miguel Castro-Castro Prison v. Peru*, op. cit. 32, ods. 273; *Domínguez-Domenichetti v. Argentín*, IACmHR, Case 11.819, Report no. 51/03, 22 Oktober 2003, ods. 54.

⁴² *Velásquez-Rodríguez v. Honduras*, op. cit. 16, ods. 177; *Godínez-Cruz v. Honduras*, op. cit. 17, ods. 188; *García Prieto et al. v. El Salvador*, (Preliminary Objections, Merits, Reparations and Costs), IACtHR, Judgment of 20 November 2007, Series C, No. 168, ods. 99–100.

⁴³ *Ibid.* ods. 212.

⁴⁴ *Goiburú et al. v. Paraguay*, op. cit. 37, ods. 105 písm. g).

⁴⁵ Summary of the Annual Report of the Inter-American Court, op. cit. 38, s. 11–12.

⁴⁶ *Ituango Massacres v. Colombia*, op. cit. 37, ods. 289.

⁴⁷ *Escué-Zapata v. Colombia*, (Merits, Reparations and Costs), IACtHR, Judgment of 4 July 2007, Series C, No. 165,

Okrem zistenia okolností prípadu na účely identifikovania zodpovedných osôb a ich následného potrestania, má *duty to investigate* významnú úlohu aj v prípadoch, kedy nie je známy osud či miesto zadržovania zmiznutej osoby, kedy príbuzní obete nevedia ako sa predmetná udalosť udiala, čo ju zapríčinilo a pod. Poznanie pravdivých faktov o prípade je nevyhnutné na prijatie nápravných opatrení v konkrétnom prípade, i na predchádzanie opakovanému porušeniu práv. Obet', ako aj celá spoločnosť, má právo poznať pravdu o okolnostiach prípadu.⁴⁸ Toto právo predstavuje relevantný prostriedok nápravy a obeť sú oprávnené očakávať jeho naplnenie zo strany štátu.⁴⁹ V prípade *Velásquez-Rodríguez proti Hondurasu* bola judikovaná povinnosť štátu pokračovať vo vyšetrovaní pokiaľ sa nezistí osud zmiznutého Manfreda Velásqueza a povinnosť informovať príbuzných o osude obete alebo, v prípade zabitia, o mieste uloženia pozostatkov.⁵⁰ V prípadoch mimosúdnych popráv alebo núteného zmiznutia je osobitne zvýraznená potreba informovať príbuzných obete, nakoľko nedostatok informácií môže sám o sebe spôsobiť príbuzným stav, ktorý bude definovaný ako porušenie práva na ľudské zaobchádzanie. Napr. viac ako 27 ročné omeškanie vo vyšetrovaní núteného zmiznutia a mučenia José Carlosa Trujillo-Oroza, 21 ročného univerzitného študenta, a teda porušenie práva príbuzných obete poznať pravdu, predstavovalo podľa Súdu pre jeho rodičov a bratov formu krutého, neľudského a ponižujúceho zaobchádzania.⁵¹

Závazok vyšetrovať prípady porušenia práva na ľudské zaobchádzanie sa objavuje v judikatúre aj vo vzťahu k požiadavke neopakovania (*non-repetition*) predmetných aktov. Aby sa konania v rozpore s čl. 5 Amerického dohovoru neopakovali, medziamerické orgány vyžadujú „odstrániť všetky *de facto* a *de iure* prekážky, ktoré bránia riadnemu vyšetrovaniu udalostí a použiť všetky dostupné prostriedky na urýchlenie vyšetrovania a následných postupov“.⁵² Je tiež zakázané aplikovať na konanie v rozpore s čl. 5 Amerického dohovoru amnestiu alebo predpisy o premlčaní, alebo iné predpisy vylučujúce zodpovednosť a tak brániace vyšetrovaniu a potrestaniu páchatel'ov.⁵³

4. ZÁVÄZOK POTRESTAŤ MUČENIE

Vo viacerých krajinách Latinskej Ameriky sa v druhej polovici 20. storočia vyskytovali diktátorské režimy vyznačujúce sa všeobecnou beztretnosťou za vážne porušovanie ľudských práv.⁵⁴ Súd definoval beztretnosť ako „absenciu akéhokoľvek vyšetrovania,

ods. 71. V prípade *Street Children* Medziamerický súd odkazuje na postup Európskeho súdu, konkrétne na prípady *Aksoy proti Turecku* z roku 1996, *Ribitsch proti Rakúsku* z roku 1995 a *Tomasi proti Francúzsku* z roku 1992. *Villagrán-Morales et al. v. Guatemala (Street Children case)*, op. cit. 37, ods. 170.

⁴⁸ *Miguel Castro-Castro Prison v. Peru* op. cit. 32, ods. 347; *Cantoral-Huamani and García-Santa Cruz v. Peru*, op. cit. 36, ods. 132; *Albán Cornejo et al. v. Ecuador*, op. cit. 27, ods. 51; *Escué-Zapata v. Columbia*, op. cit. 47, ods. 75.

⁴⁹ *Ibid.* ods. 165.

⁵⁰ *Velásquez-Rodríguez v. Honduras*, op. cit. 16, ods. 180–181.

⁵¹ *Trujillo-Oroza v. Bolivia*, (Reparations and Costs), IACtHR, Judgment of 27 February 2002, Series C, No. 92, ods. 114.

⁵² *Cantoral-Huamani a García-Santa Cruz v. Peru*, op. cit. 36, ods. 190.

⁵³ *Ibid.*

⁵⁴ Napr. v Paraguaji vládol od roku 1954 do roku 1989 generál Alfred Stroessner. Počas jeho diktátorského režimu sa systematicky uplatňovala mimosúdna väzba, dlhodobé väznenie bez súdneho procesu, mučenie a kruté, neľudské a ponižujúce zaobchádzanie, usmrtenie počas mučenia, politické vraždy. *Goiburú et al. v. Paraguay*, op. cit. 37, ods. 60 (1) – 60 (4), 88.

sledovania, zajatia, obžalovania a odsúdenia“ a judikoval povinnosť štátov „*predchádzať a bojovať s beztretnosťou*“ všetkými možnými právnymi prostriedkami, pretože stav beztretnosti „*podporuje chronické opakovanie porušovania ľudských práv a totálnu bezbranosť obetí a ich príbuzných*“.⁵⁵ Súd týmto prístupom rozvíja tézu, podľa ktorej aj obyčajové normy medzinárodného práva priamo zmocňujú štáty k trestnému postihu mučenia.⁵⁶

Po náležitom vyšetrení prípadov mučenia a identifikácii zodpovedných osôb, musí nasledovať uloženie primeraného trestu (*duty to punish*). Ak štát nepotrešťa porušenie ľudských práv a neumožní obetiam opätovné plné užívanie týchto práv okamžite ako je to možné, porušuje povinnosť zabezpečiť užívanie práv v zmysle čl. 1 Amerického dohovoru. Uvedené platí rovnako, ak štát umožní súkromným osobám alebo skupinám osôb voľne a beztretno poškodzovať práva v zmysle dohovoru.⁵⁷ Vo vzťahu k právu na ľudské zaobchádzanie Súd judikoval, že v prípade, ak štátne orgány neuskutočnia dôsledné vyšetrenie faktov a následne nedôjde k potrestaniu zodpovedných osôb, je možné konštatovať, že štát je zodpovedný za mučenie, kruté, neludské a ponižujúce zaobchádzanie.⁵⁸

V prípade *Street Children*, týkajúcom sa mučenia a následnej smrti mladistvých osôb vo veku od 15 do 20 rokov spáchanom predstaviteľmi štátu, Súd konštatoval, že skutočnosť, že osoby zastupujúce štát boli len zriedka vyšetované a odsúdené, vytvára *de facto* beztretnosť, ktorá umožňuje a podporuje pokračovanie predmetných činov a zvyšuje zraniteľnosť osôb v rovnakom postavení v akom boli obeť.⁵⁹

Pozitívny záväzok štátu potrestať zodpovedné osoby má postihnúť nie len páchatelov vyšetovaných činov, ale aj organizátorov a spolupáchatelov.⁶⁰ Štáty musia byť v tomto smere aktívne. Majú povinnosť vykonať všetky nevyhnutné a primerané kroky na to, aby sa pokúsili lokalizovať a zatknúť obvinených, vrátane využitia postupu extradície.⁶¹ Napr. v prípade *Albán-Cornejo a spol. proti Ekvádoru* bolo rozhodnuté o porušení čl. 8 a 25 v spojení s čl. 5 Amerického dohovoru z dôvodu, že štát nerealizoval účinné vyšetovanie zamerané na vypátranie a zadržanie konkrétneho lekára na úteku, zodpovedného za podanie morfinu, ktorý bol príčinou smrti dcéry sťažovateľov.⁶²

5. ZÁVÄZOK NAPRAVIŤ MUČENIE

Záväzok napraviť narušenie slobodného užívania práv a slobôd vyplýva jednak z čl. 63 ods. 1 Amerického dohovoru, no Súd ho formuloval aj s odvolaním sa na čl. 1 Amerického dohovoru, resp. na koncept pozitívnych záväzkov.⁶³ Záväzok napraviť porušenie práv

⁵⁵ *Ituango Massacres v. Colombia*, op. cit. 37, ods. 299; *Escué-Zapata v. Colombia*, op. cit. 47, ods. 165.

⁵⁶ Pozri SEIDL-HOHENVELDERN, I. *Mezinárodní právo veřejné*. Preklad PAUKNEROVÁ, M. a kol., Praha: ASPI Publishing, 2001, s. 172.

⁵⁷ *Velásquez-Rodríguez v. Honduras*, op. cit. 16, ods. 176; *Godínez-Cruz v. Honduras*, op. cit. 17, ods. 187.

⁵⁸ *Miguel Castro-Castro Prison v. Peru*, op. cit. 32, ods. 273. Porovnaj *Paniagua-Morales et al. Guatemala (White Van case)*, (Merits), IACtHR, Judgment of 8 March 1998, Series C, No. 37, ods. 91, 136.

⁵⁹ *Villagrán-Morales et al. v. Guatemala (Street Children case)*, op. cit. 37, ods. 139.

⁶⁰ *Goiburú et al. v. Paraguay*, op. cit. 37, ods. 105 písm. b).

⁶¹ *Albán Cornejo et al. v. Ecuador*, op. cit. 27, ods. 106.

⁶² *Ibid.* ods. 50, 108.

⁶³ Z terminologického hľadiska budeme používať pojem „záväzok napraviť“, resp. pojem „prostriedky nápravy“ na označenie najširšieho konceptu zahŕňajúceho reštitúciu, kompenzáciu, satisfakciu, procesné prostriedky nápravy a iné druhy prostriedkov nápravy. Čl. 63 ods. 1 Amerického dohovoru používa pojem „remedy“ vo vzťahu k náprave následkov porušenia práv a pojem „compensation“ vo vzťahu ku kompenzácií vzniknutej

sa zároveň prelína so záväzkom zmluvných strán poskytnúť účinné súdne prostriedky nápravy a zabezpečiť spravodlivý súdny proces v zmysle čl. 8 a 25 Amerického dohovoru. Od svojho prvého meritórneho rozsudku Súd konštantne potvrdzuje záväzok napraviť (*duty to repair*), vrátane špecifického záväzku kompenzovať škodu (*duty to compensate*), ako súčasť záväzku zabezpečiť (*duty to ensure*) užívanie dohovorom kodifikovaných ľudských práv a slobôd.⁶⁴ Na zabezpečenie práv nestačí len vyšetriť prípad a potrestať zodpovedné osoby, ale je tiež nevyhnutné poskytnúť nápravu poškodenej strane.⁶⁵ Zvýrazňuje sa tak vzájomná prepojenosť jednotlivých povinností vo vzťahu k rešpektovaniu, ochrane a zabezpečeniu dodržiavania práv. Vo vzťahu k mučeniu Súd rozšíril význam nápravy, ktorú od zmluvných strán vyžaduje vykonať čl. 9 ACAT. Ten totiž explicitne hovorí len o kompenzácii, pričom Súd interpretuje tento záväzok širšie.

Záväzok kompenzovať, resp. napraviť, spôsobenú škodu musí nasledovať po každom porušení medzinárodného záväzku, ktorým došlo k spôsobeniu ujmy. Súd tento záväzok hodnotí ako „*princíp medzinárodného práva*“,⁶⁶ či ako „*základný princíp moderného medzinárodného práva o zodpovednosti štátov*“.⁶⁷ Štáty nemôžu odôvodňovať prípadné nerealizovanie Súdom nariadenej nápravy, alebo zmenu rozsahu stanovenej nápravy, vnútroštátnym právnym poriadkom, nakoľko všetky aspekty nápravy, ako rozsah, povahu, metódy a určenie oprávnených osôb, sú regulované medzinárodným právom.⁶⁸ Štát môže realizovať nápravu v zmysle vnútroštátneho poriadku v rámci pozitívneho záväzku vyšetriť prípady mučenia, potrestať ich páchatelov a vykonať nápravu. Ak totiž štát zabezpečí vykonanie účinnej nápravy na vnútroštátnej úrovni, resp. ak efektívne prostriedky nápravy sú k dispozícii a sťažovateľ ich nevyužil, nenastupuje medzinárodná zodpovednosť štátu. Prejednávanie prípadu bude Komisiou, resp. Súdom, zamietnuté v úvodnom štádiu posudzovania podmienok prijateľnosti, kvôli nepríslušnosti *ratione materiae*, resp. nevyužitíu vnútroštátnych prostriedkov nápravy. Ak však došlo k porušeniu medzinárodného záväzku, t. j. štát nezabezpečil nápravu, stanovenie primeraných prostriedkov nápravy je na medzinárodnom orgáne. Medziamerický systém umožňuje, aby obeť a dotknutá zmluvná strana uzavreli „*dohodu týkajúcu sa výkonu rozsudku vo veci*“, ktorou je možné upraviť aj prostriedky nápravy. Súd musí túto dohodu schváliť, obdobne ako je to v prípade inštitútu *friendly settlement*.⁶⁹

škody, no Súd označuje povinnosti v zmysle čl. 63 ods. 1 ako „*obligation to repair*“ alebo „*reparations*“. Tento pojem, ktorý autor prekladá ako „náprava“, má podľa neho najširší význam a zahŕňa všetky opatrenia reagujúce na porušenie práv a slobôd, vrátane procesných prostriedkov nápravy (*remedy*), ako aj kompenzáciu (*compensation*) vzniknutej škody, či satisfakciu (*satisfaction*).

⁶⁴ Pozri napr. *Velásquez-Rodríguez v. Honduras*, op. cit. 160, ods. 166, 179. V tomto rozsudku Súd pojednáva o obnovení porušených práv (*to restore*) a o poskytnutí kompenzácie (*to provide compensation*; *duty to pay compensation*). *Godínez-Cruz v. Honduras*, op. cit. 17, ods. 175, 189. Súd používa rovnakú terminológiu ako v predchádzajúcom prípade (*duty to compensate*), hovorí však už aj o poskytnutí nápravy (*to provide for the reparation*).

⁶⁵ *Caballero-Delgado and Santana v. Colombia*, (Merits), IACtHR, Judgment of 8 December 1995, Serie C, No. 22, ods. 58.

⁶⁶ *Cantoral-Huamaní a García-Santa Cruz v. Peru*, op. cit. 36, ods. 156 („*obligation to repair*“); *García Prieto et al. v. El Salvador*, op. cit. 42, ods. 163 („*duty to adequately compensate*“); *Boyce et al. v. Barbados*, op. cit. 35, ods. 117 („*duty to adequately redress*“); *Albán Cornejo et al. v. Ecuador*, op. cit. 27, ods. 138 („*duty to make proper reparation*“).

⁶⁷ *Pueblo Bello Massacre v. Colombia*, op. cit. 33, ods. 227.

⁶⁸ *Ibid.* 228. *Trujillo-Oroza v. Bolivia*, (Reparations and Costs), op. cit. 51, ods. 61.

Z čl. 63 ods. 1 Amerického dohovoru vyplýva možnosť Súdu nariadiť štátu povinnosť: a) zaistiť opätovné užívanie narušeného práva alebo slobody (*duty to restore*); b) napraviť následky či situáciu predstavujúcu porušenie práv alebo slobôd (*duty to repair*); c) zaplatiť spravodlivú kompenzáciu (*duty to compensate*). Aj v zmysle ustálenej judikatúry si narušenie medzinárodného záväzku vo všeobecnosti vyžaduje, kedykoľvek je to možné, plnú reštitúciu (*restitutio in integrum*), ktorá spočíva v opätovnom nastolení pôvodného stavu. V prípadoch ako napr. mučenie, kruté a neľudské zaobchádzanie, mimosúdne popravy a iné nezvratné zásahy do osobnej integrity človeka, nie je možné znovunastolenie pôvodného stavu. Je preto potrebné prijať opatrenia, ktoré aspoň napravia následky týchto činov, kompenzujú spôsobenú škodu a zabezpečenia, že sa nedovolené konanie nebude opakovať.⁷⁰

Aj keď Súd v minulosti nevyužíval konzistentne svoju právomoc nariadiť nemajetkové prostriedky nápravy,⁷¹ medziamerické kontrolné orgány sa postupne posunuli smerom k opatreniam, ktoré si vyžadujú aktivitu štátu nefinančného charakteru. Sú nariaďované rôzne formy vnútorných reforiem, ktorých prijatie by malo prispieť k predchádzaniu opakovania obdobných prípadov.⁷² Značne jedinečný vývoj bol v rámci medziamerického systému dosiahnutý hlavne v oblasti peňažných i nepeňažných prostriedkov nápravy nemajetkovej ujmy obetí a ich rodinných príslušníkov; zvýšila sa veľkorysosť judikatúry smerom k obetiam.⁷³ Obdobný prístup v reparáciách zameraných na potreby obete porušenia ľudských práv nie je možné identifikovať ani v európskom systéme ochrany ľudských práv.

5.1 Finančná náprava

Finančnú nápravu medziamerický systém aplikuje pri kompenzácii finančnej ujmy, ako aj pri náprave nemajetkovej ujmy spôsobenej narušením užívania práv a slobôd. Finančná ujma môže pozostávať zo: a) straty príjmu a majetku; b) nákladov, ktoré boli spôsobené narušením práv; c) ďalších následkov majúcich finančný charakter.⁷⁴ Na to, aby bola priznaná náhrada finančnej ujmy, musí existovať priamy kauzálny nexus medzi

⁶⁹ Procesné pravidlá Medziamerického súdu pre ľudské práva (*Rules of Procedure of the Inter-American Court of Human Rights*), Medziamerický súd pre ľudské práva, prijaté na zasadnutí Súdu konanom od 16. do 28. novembra 2009. čl. 66 ods. 2. Porovnaj čl. 63 (*friendly settlement*).

⁷⁰ *Pueblo Bello Massacre v. Colombia*, op. cit. 33, ods. 228; *Trujillo-Oroza v. Bolivia*, (Reparations and Costs), op. cit. 51, ods. 62. Ako formu reštitúcie Súd napríklad nariadil štátu vrátiť príbuzným obete peňažné prostriedky, ktoré mala obeť únosu, mučenia a následnej mimosúdnej popravy pri sebe v momente jej zmiznutia. V danom prípade išlo o vyššiu sumu, nakoľko obeť krátko pred činom realizovala v banke výber finančných prostriedkov z účtu. *Cantoral-Huamani a García-Santa Cruz v. Peru*, op. cit. 36, ods. 187.

⁷¹ SHELTON, D. Reparations in the Inter-American System. In: HARRIS, D. J., LIVINSTONE, S. (eds.) *The Inter-American System of Human Rights*. Oxford: Clarendon Press, 1998, s. 169.

⁷² LAPLANTE, L. Bringing Effective Remedies Home: The Inter-American Human Rights System, Reparations, and the Duty to Prevention. *Netherlands Quarterly of Human Rights*. 2004, Vol. 22/3, 347–388, s. 358–359.

⁷³ SHELTON, D. *Remedies in International Human Rights Law*. 2nd ed., Oxford: Oxford University Press, 2005, s. 299. Na prvý pohľad pozitívna „štedrosť“ Medziamerického súdu je hodnotená aj negatívne. Osobitne v rozvojových krajinách regiónu je kritizovaný vplyv prostriedkov nápravy na rozpočty krajín, ako aj nepriama finančná účasť celej populácie na náprave ujmy v individuálnom prípade. CARRILLO, A. J. Justice in Context: The Relevance of Inter-American Human Rights Law and Practice to Repairing the Past. In: DE GREIFF, P. (ed.) *The Handbook of Reparations*. Oxford: Oxford University Press, 2006, s. 528–529.

⁷⁴ *Cantoral-Huamani a García-Santa Cruz v. Peru*, op. cit. 36, ods. 166.

utrpenou škodou a konaním, ktorým došlo k porušeniu práv obeť.⁷⁵ Z konceptu finančnej nápravy sú vylúčené náklady na dosiahnutie spravodlivosti v rámci konania na vnútroštátnej či medziamerickej úrovni. Súd o nich rozhoduje ako o samostatnej kategórii prostriedkov nápravy, nakoľko ich výška nemá priamy vzťah k charakteru ujmy spôsobenej konkrétnym činom, ale súvisí s nákladmi konania.

A) Strata majetku a príjmu zahŕňa jednak stratu majetku spôsobenú priamo porušením Amerického dohovoru, no zahŕňa aj stratu predpokladaného príjmu, ktorý by osoba dosiahla počas obdobia, keď boli jej práva narušené (napr. núteným zmiznutím, nezákonnou väzbou, či po dobu liečenia následkov mučenia), alebo počas pravdepodobnej dĺžky života (napr. ak obeť podľahla následkom mučenia).

V prípade náhrady straty príjmu priamej obeť, ktorá umrela následkom porušenia práva na ľudské zaobchádzanie, Súd vychádza z príjmu, ktorý osoba dosahovala v čase zmiznutia a počtu rokov, ktoré osobe zostávali do dovŕšenia dôchodkového veku a následne z predpokladanej výšky dôchodku.⁷⁶ Keďže príjemcami tejto kompenzácie sú príbuzní priamej obeť, Súd aplikuje tzv. opatrný výpočet (*prudent estimate*) možného príjmu obeť, ktorý vo výsledku znamená, že finančná kompenzácia nebude priznaná vo výške matematicky vypočítaného ušlého príjmu. Tento postup je odôvodňovaný skutočnosťou, že rodinní príslušníci majú možnosť pracovať, resp. zaobstaráť si príjem vlastnou aktivitou.⁷⁷ Táto doktrína však nie je konzistentne nasledovaná. Ďalší vývoj judikatúry nasvedčuje väčšej štedrosti Súdu voči príbuzným obeť.⁷⁸

Pri obeť, ktorá ostane trvalo invalidná, kompenzácia zahŕňa všetky príjmy, ktoré osoba nebude môcť dosiahnuť, vychádzajúc z dovtedy dosahovaného príjmu s primeraným zvýšením, až po dobu predpokladanej dĺžky života.⁷⁹ Súd v zásade akceptuje v konaní dôkladne podložený výpočet výšky peňažnej náhrady, ktorý berie do úvahy vek obeť, predpokladanú dĺžku života, dosahovaný mesačný príjem obeť, iné finančné benefity, na ktoré by osoba mala nárok, ako aj výšku predpokladaného dôchodku obeť.⁸⁰ Ak Komisiou alebo zástupcami obeť nie sú predložené dostatočné doklady na výpočet straty príjmu, Súd náhradu neprizná.⁸¹

⁷⁵ *Velásquez-Rodríguez v. Honduras* (Reparations and Costs), IACtHR, Judgment of 21 July 1989, Series C, No. 7, ods. 42; *Cantoral-Huamaní a García-Santa Cruz v. Peru*, op. cit. 36, ods. 173.

⁷⁶ Príjem však nesmie byť nižší ako sú štatistické náklady v rámci základného spotrebiteľského koša. Príjem za relevantné obdobie je znížený o 25 % z predpokladaných osobných výdavkov a navýšený o úroky za relevantné obdobie. *El Amparo v. Venezuela*, (Reparations and Costs), IACtHR, Judgment of 14 September 1996, Series C, No. 28, ods. 28. Ak ide o osobu, ktorá prežila mučenie a iné kruté, neludské a ponížujúce zaobchádzanie, osobné výdavky nie sú odrátané. Súd pritom vychádza z predpokladu, že tieto výdavky boli uhradené obeťou alebo jej rodinnými príbuznými. *Loayza-Tamayo v. Peru*, (Reparations and Costs), IACtHR, Judgment of 27 November 1998, Series C, No. 42, ods. 129 písm. a).

⁷⁷ *Velásquez-Rodríguez v. Honduras* (Reparations and Costs), op. cit. 75, ods. 48–49. V tomto prípade žiadali príbuzní obeť kompenzáciu ušlého príjmu vo výške 2 422 420,- HNL (honduraských lempirov), pričom Súd priznal kompenzáciu vo výške 500 000,- HNL (koncom osemdesiatych rokov mali 2 NHL hodnotu 1 USD (amerického dolára)).

⁷⁸ V prípade *Trujillo-Oroza* požadovali príbuzní obeť núteného zmiznutia a mučenia kompenzáciu ušlého príjmu vo výške 153 900,- USD. Súd priznal kompenzáciu vo výške 130 tis. USD. *Trujillo-Oroza v. Bolivia*, (Reparations and Costs), op. cit. 51, ods. 66, 73.

⁷⁹ *Velásquez-Rodríguez v. Honduras* (Reparations and Costs), op. cit. 75, ods. 46–47.

⁸⁰ *Cantoral-Huamaní a García-Santa Cruz v. Peru*, op. cit. 36, ods. 167–171.

⁸¹ *Albán Cornejo et al. v. Ecuador*, op. cit. 27, ods. 147.

B) Náklady a ďalšie následky finančného charakteru, u ktorých je preukázaný príčinný vzťah k narušeniu práv, môžu spočívať napr. vo výdavkoch na pohreb či exhumáciu obete, na lekársku starostlivosť, osobitne v prípade mučenia na psychologickú starostlivosť, na zabezpečenie fyzickej ochrany osobnej integrity, ak štát túto ochranu neposkytne. Kompenzované sú aj výdavky na vypátranie zmiznutej osoby napr. cestovné, ubytovanie, strava a telefónne účty s tým spojené, cestovné náklady príbuzných vynaložené na návštevu obete nezákonnej väzby.⁸² Formou peňažnej náhrady Súd kompenzuje aj výdavky príbuzných nesúvisiace priamo s porušením práv priamej obete. Napr. v prípade *Baldeón García proti Peru* bola kompenzovaná majetková ujma ako „následok vyplývajúci z vážnej nestability“, ktorej boli príbuzní priamej obete vystavení po mučení a následnej smrti hlavy rodiny. Išlo o náklady na emigráciu a premiestnenie celej domácnosti, ako aj celkový nepriaznivý vplyv na rodinný majetok.⁸³

C) Nemajetková ujma môže byť kompenzovaná nepeňažnými i finančnými prostriedkami nápravy. V závislosti od okolností prípadu ju tvorí „bolesť a utrpenie spôsobené priamej obeť a jej príbuzným, poškodenie predmetov, ktorých hodnota je veľmi významná pre jednotlivca, a tiež zmena životných podmienok nemajetkovej povahy obete alebo jej rodiny“.⁸⁴ Dodatočným zdrojom utrpenia, na ktorý Súd prihliada pri určení výšky finančnej náhrady nemajetkovej ujmy, sú aj pocity frustrácie a bezmocnosti prameniace z nedostatočne vyšetrených faktov prípadu a absencie trestu pre páchatelov.⁸⁵

Na rozdiel od majetkovej ujmy, nie je potrebné osobitne preukazovať v prípadoch mučenia alebo krutého, neľudského a ponižujúceho zaobchádzania, vznik nemajetkovej ujmy. Kontrolné orgány vo všeobecnosti uznávajú, že každá osoba, z dôvodu svojej ľudskej prirodzenosti, zažije pri týchto činoch morálnu bolesť, utrpenie a pocit bezmocnosti i neistoty.⁸⁶ Súd priznáva peňažnú náhradu nemajetkovej ujmy aj príbuzným obete neľudského zaobchádzania. Kompenzuje im zásah do ich fyzického či duševného zdravia, zmenu životných podmienok, i citové, finančné a pracovné aspekty ich života, ktoré mohli byť zasiahnuté.⁸⁷ V týchto prípadoch je potrebné preukázať blízke vzťahy príbuzných, snahu príbuzných o zjednanie nápravy, dopady celého činu na rodinu a pod. V osobitných prípadoch Súd prelamuje potrebu preukázať blízkosť vzťahov a prikláňa sa k prezumpcii utrpenia u príbuzných, s ktorými mala obeť úzke emocionálne vzťahy. V prípade smrti osoby je nemateriálna škoda, ktorú nie je potrebné preukazovať, spôsobená deťom, manželke alebo manželovi, družke alebo druhovi, rodičom a súrodencom.⁸⁸

⁸² *Trujillo-Oroza v. Bolivia*, (Reparations and Costs), op. cit. 51, ods. 74.

⁸³ *Baldeón-García v. Peru* (Merits, Reparations and Costs), IACtHR, Judgment of 6 April 2006, Series C, No. 147, ods. 187. Je potrebné zdôrazniť, že ušlý zisk ako aj finančná náhrada nemajetkovej ujmy, boli kompenzované samostatne. Súd priznal rodinným príslušníkom náhradu finančnej ujmy vo výške 100.000,- USD.

⁸⁴ *Cantoral-Huamaní a García-Santa Cruz v. Peru*, op. cit. 36, ods. 175; *Pueblo Bello Massacre v. Colombia*, op. cit. 33, ods. 254.

⁸⁵ *Ibid.* ods. 256. *Trujillo-Oroza v. Bolivia*, (Reparations and Costs), op. cit. 51, ods. 88.

⁸⁶ *Loayza-Tamayo v. Peru*, (Reparations and Costs), op. cit. 76, ods. 138; *Pueblo Bello Massacre v. Colombia*, op. cit. 33, ods. 255. *Cantoral-Huamaní a García-Santa Cruz v. Peru*, op. cit. 36, ods. 176.

⁸⁷ Napr. v prípade *Velásquez-Rodríguez* bola rodina obete kompenzovaná za symptómy strachu, utrpenia, depresie a uzavretosti, ktoré boli psychologickým následkom núteného zmiznutia otca rodiny. *Velásquez-Rodríguez v. Honduras* (Reparations and Costs), op. cit. 75, ods. 51.

⁸⁸ *Pueblo Bello Massacre v. Colombia*, op. cit. 33, ods. 257. *Cantoral-Benavides v. Peru*, (Reparations and Costs), IACtHR, Judgment of 3 December 2001, Series C, No. 88, ods. 61 písm. a).

Nemajetková ujma môže byť finančne kompenzovaná „*platbou alebo poskytnutím tovarov alebo služieb majúcich finančnú hodnotu, ktoré určí Súd rozumným využitím súdneho uváženia*“.⁸⁹ Analýzu určenia výšky kompenzácie nemajetkovej ujmy Súd vo svojich rozsudkoch neodkrýva. Už v prvom rozsudku o prostriedkoch nápravy, týkajúcom sa prípadu *Velasquez-Rodríguez*, naznačil, že nie je pripravený priznávať rozsiahle sumy za náhradu materiálnej i morálnej ujmy. Koncept nápravy na medzinárodnej úrovni nemá mať odstrašujúci účinok, ako je to často na vnútroštátnej úrovni, najmä v krajinách patriacich do anglosaského právneho systému.⁹⁰ Vo všeobecnosti sa Súd pri stanovení výšky kompenzácie odvoláva na primeranosť a princíp *equity*, bez bližšej špecifikácie.⁹¹ Tento princíp umožňuje Súdu vziať do úvahy aj stratu príjmov; a to aj pri určovaní kompenzácie nemajetkovej ujmy. V prípade *Albán-Cornejo a spol. proti Ekvádoru* Súd explicitne uviedol, že pri stanovaní kompenzácie za nemajetkovú ujmu bude požiadavka na náhradu príjmov vzatá do úvahy; odkázal pritom na princíp *equity*.⁹²

5.2 Nepeňažné prostriedky nápravy

Touto formou sa kompenzuje nemajetková ujma obeť a jej príbuzných, ktorej koncept sme opísali vyššie. Medzi nepeňažné prostriedky pritom patria „*opatrenia alebo projekty s verejným uznaním alebo dopadom, ako odvysielanie správy, ktorá oficiálne odsúdi predmetné porušenia ľudských práv, a ktorou bude prisľúbená snaha zabezpečiť, aby sa znovu neopakovalo. Účinkom takýchto opatrení je uznanie dôstojnosti obeť a povzbudenie príbuzných*“.⁹³ Má sa tak dosiahnuť navrátenie dobrej povesti obeť, jej dobrého mena, ako aj zhojenie samotného zásahu do ľudskej dôstojnosti.⁹⁴ Nepeňažné prostriedky nápravy sú však zamerané aj na zabezpečenie užívania práv a slobôd vo vzťahu k celej spoločnosti.

A) Deklaratórny rozsudok, považovaný za prostriedok nápravy *per se*, je najčastejšou formou nepeňažnej nápravy. Podobne ako Európsky súd, aj jeho americký náprotivok rozpracoval tento koncept. Súd sa odvoláva na reparačný charakter rozsudku v prípadoch, kedy je jediným spôsob nápravy, ale aj v prípadoch, keď uznal za vhodné a primerané určiť popri náleze v prospech sťažovateľa aj inú formu nepeňažnej nápravy alebo peňažnú kompenzáciu.⁹⁵

B) Procesné záruky, resp. povinnosť plného zabezpečenia procesnej stránky práva na ľudské zaobchádzanie, je veľmi častým nepeňažným prostriedkom nápravy v prípade porušenia čl. 5 Amerického dohovoru. Ide napr. o povinnosť prepustiť osobu väznenú *incommunicado*, resp. väznenú nezákonne,⁹⁶ potrebu úplného vyšetrenia udalosti,

⁸⁹ *Cantoral-Huamaní a García-Santa Cruz v. Peru*, op. cit. 36, ods. 175; *Pueblo Bello Massacre v. Colombia*, op. cit. 33, ods. 254.

⁹⁰ *Velasquez-Rodríguez v. Honduras* (Reparations and Costs), op. cit. 75, ods. 38.

⁹¹ *Ibid.* ods. 27; *Cantoral-Huamaní a García-Santa Cruz v. Peru*, op. cit. 36, ods. 175; *Pueblo Bello Massacre v. Colombia*, op. cit. 33, ods. 254.

⁹² *Albán Cornejo et al. v. Ecuador*, op. cit. 27, ods. 147, 153.

⁹³ *Pueblo Bello Massacre v. Colombia*, op. cit. 33, ods. 254.

⁹⁴ *Cantoral-Benavides v. Peru*, (Reparations and Costs), op. cit. 88, ods. 53.

⁹⁵ *Velasquez-Rodríguez v. Honduras* (Reparations and Costs), op. cit. 75, ods. 36; *Cantoral-Huamaní a García-Santa Cruz v. Peru*, op. cit. 36, ods. 180; *Albán Cornejo et al. v. Ecuador*, op. cit. 27, ods. 148; *García Prieto et al. v. El Salvador*, op. cit. 42, ods. 183; *Boyce et al. v. Barbados*, op. cit. 35, ods. 126.

umožnenie aktívnej účasti príbuzných obeť vo všetkých štádiách vyšetrovania a následného procesu s páchatelmi v zmysle vnútroštátneho práva,⁹⁷ potrebu poskytnúť adekvátne bezpečnostné garancie príbuzným zmiznutých osôb, vyšetrovateľom, svedkom, súdnym úradníkom, prokurátorom a ďalším pracovníkom súdneho systému,⁹⁸ požiadavku zastaviť súdne i správne konanie, ako aj trestné či policajné vyšetrovanie proti sťažovateľovi.⁹⁹ Možno sem zaradiť aj potrebu zabezpečenia ďalších procesných povinností štátov v rozsahu pozitívnych záväzkov.

C) Materiálne zabezpečenie výkonu väzby alebo iných foriem obmedzenia osobnej slobody, je samostatným druhom prostriedkov nápravy, ktorým majú zmluvné strany zabezpečiť, aby materiálne podmienky v daných miestach spĺňali požiadavku vyplývajúcu z čl. 5 Amerického dohovoru.

D) Legislatívne opatrenia majú smerovať k zabezpečeniu zosúladenia vnútroštátneho hmotného i procesného práva s ustanoveniami aplikovateľných amerických dohovorov. Môže ísť o prijatie, zrušenie alebo zmenu národnej legislatívy. Legislatívnu aktivitu si vyžaduje napr. potreba zabezpečiť, že trest smrti bude uložený len v zmysle ustanovení Amerického dohovoru, že podmienky vo väzniciach budú spĺňať príslušné kritériá,¹⁰⁰ či zrušenie zákonov amnestujúcich činy mučenia a krutého, neľudského a ponižujúceho zaobchádzania.¹⁰¹ Napr. v prípade *Juan Humberto Sánchez proti Hondurasu* bol štát povinný zaviesť zoznam zadržaných osôb, ktorý by umožnil efektívnu kontrolu legality zadržania. Súd neváhal konkretizovať túto požiadavku; zoznam musel obsahovať údaje o identifikácii zadržaných osôb, dôvodoch ich zadržania, orgán, ktorý o zadržaní rozhodol, dátum a čas zadržania a prepustenia a informáciu o zatykači.¹⁰² Od zmluvných štátov je tiež vyžadované prijať normy a zmeniť postupy nevyhnutné na plnenie nariadení a rozhodnutí Medziamerického súdu.¹⁰³

V rámci legislatívnych opatrení Súd zasahuje aj do ústavného práva zmluvných strán. Napr. v prípade *Boyce a spol. proti Barbadosu* bola vyžadovaná zmena ústavného pravidla o nemožnosti ústavného prieskumu ľudsko-právnej konformity zákonov platných a účinných pred prijatím samotnej Ústavy Barbadosu. Jeden z takýchto zákonov totiž neumožňoval súdny prieskum arbitrárne uloženého trestu smrti, čím dochádzalo k porušeniu práva na život i práva na ľudské zaobchádzanie.¹⁰⁴

E) Povinnosť zverejnenia a priznania činu Súd nariaďuje s cieľom odstrániť beztrestnosť a zabezpečiť neopakovanie prípadov mučenia a ďalších foriem neľudského zaobchádzania. Zverejnenie informácie o spáchaných zločinoch a verejné priznanie medzinárodnej zodpovednosti má byť zároveň formou satisfakcie pre obeť a ich príbuzných. Osobná

⁹⁶ *Loayza-Tamayo v. Peru* (Merits), IACtHR, Judgment of 17 September 1997, Series C, No. 33. čl. XVIII, bod 5.

⁹⁷ *Loayza-Tamayo v. Peru*, (Reparations and Costs), op. cit. 76, ods. 166–168, *Cantoral-Huamani a García-Santa Cruz v. Peru*, op. cit. 36, ods. 191; *García Prieto et al. v. El Salvador*, op. cit. 42, ods. 193–195.

⁹⁸ *Pueblo Bello Massacre v. Colombia*, op. cit. 33, ods. 268.

⁹⁹ *Cantoral-Benavides v. Peru*, (Reparations and Costs), op. cit. 88, ods. 78.

¹⁰⁰ *Boyce et al. v. Barbados*, op. cit. 35, ods. 127.

¹⁰¹ *Loayza-Tamayo v. Peru*, (Reparations and Costs), op. cit. 76, ods. 192 bod 5.

¹⁰² *Juan Humberto Sánchez v. Honduras*, (Preliminary Objection, Merits, Reparations and Costs), IACtHR, Judgment of 7 June 2003, Series C, No. 99, ods. 201 bod 12 v spojení s ods. 189.

¹⁰³ *García Prieto et al. v. El Salvador*, op. cit. 42, ods. 196.

¹⁰⁴ *Boyce et al. v. Barbados*, op. cit. 35, ods. 126.

a spoločenská dimenzia práva poznať pravdu sa tu prekrýva a navzájom súvisí; adekvátna náprava pre obeť a ich rodiny vyžaduje, aby široká verejnosť poznala pravdu o závažnom porušovaní ľudských práv.¹⁰⁵ Požiadavka zverejnenia sa objavuje vo vzťahu k výsledkom vyšetrovania i vo vzťahu k zverejneniu častí alebo aj celého rozsudku Súdu v novinách celoštátneho pokrytia.¹⁰⁶ Súd aj v prípade verejného priznania stanovuje značne podrobné požiadavky; vykonanie aktu musí byť vopred oznámené médiami a musí byť vykonané na verejnej ceremónii za prítomnosti obeť alebo jej príbuzných, ako aj osôb zastupujúcich štát.¹⁰⁷

F) Školné a zdravotnú starostlivosť možno systematicky zaradiť medzi nepeňažné prostriedky nápravy. Na rozdiel od vyššie uvedenej peňažnej kompenzácie nákladov na zdravotnú starostlivosť má zabezpečenie vzdelania alebo zdravotnej starostlivosti charakter *pro futuro*. Ich cieľom je zmierniť poškodenie zdravia priamych alebo nepriamych obeť, alebo kompenzovať stratu rodinného príslušníka. Osobitne strata živiteľa rodiny znemožňuje, či zhoršuje, možnosť detí študovať. Zabezpečenie vzdelávania je často poskytované formou štipendia, zriadenia fondu na budúce základné, stredné i univerzitné vzdelanie, prípadne na odborné školenie alebo na doplnenie vzdelania.

Zdravotná starostlivosť má zahŕňať fyzickú, psychiatrickú i psychologickú pomoc, ktorá má byť poskytovaná bezplatne. Súd však ide v požiadavkách ďalej a vyžaduje, aby boli osoby a inštitúcie poskytujúce starostlivosť o fyzické zdravie špecializované v danej oblasti, aby bola poskytnutá najprimeranejšia a najúčinnnejšia liečba. Psychiatrická a psychologická starostlivosť má byť poskytovaná osobami a inštitúciami špecializujúcimi sa na pomoc obeť násilných trestných činov. Starostlivosť má byť poskytovaná počas nevyhnutného obdobia a má zahŕňať aj potrebné lieky pre každú osobu označenú Súdom.¹⁰⁸ Nemusí pritom ísť len o priamu obeť narušenia osobnej nedotknuteľnosti. Konštantná judikatúra priznáva aj príbuzným obeť poskytnutie všetkej nevyhnutnej zdravotnej starostlivosti, ak bolo ich zdravie poškodené traumatickými zážitkami, strachom o príbuzných, pocitom bezmocnosti a nespravodlivosťou.¹⁰⁹ Napr. v prípade *Barrios Altos proti Peru* bol štát uznaný zodpovedným za masaker a s ním súvisiacim porušením práva na život pätnástich osôb, práva na ľudské zaobchádzanie štyroch obeť, práva na spravodlivý súdny proces a práva na súdnu ochranu devätnástich obeť.¹¹⁰ Súd, okrem iného, nariadil štátu nahradiť výdavky zdravotnej starostlivosti, poskytnúť bezplatnú zdravotnú starostlivosť v zariadeniach podľa miesta pobytu, ambulantné poradenstvo, lieky, špecializovanú starostlivosť, hospitalizáciu, traumatologickú rehabilitáciu a psychologickú starostlivosť štyrom žijúcim obeť a tridsiatim šiestim dedičom zomrelých obeť.¹¹¹

¹⁰⁵ CASSEL, D. The Inter-American Court of Human Rights. In: *Victims Unsilenced: The Inter-American Human Rights System and Transitional Justice in Latin America*. Washington: Due Process of Law Foundation, 2007, s. 161.

¹⁰⁶ *Cantoral-Huamaní a García-Santa Cruz v. Peru*, op. cit. 36, ods. 192; *García Prieto et al. v. El Salvador*, op. cit. 42, ods. 198. Súd v niektorých prípadoch presne špecifikuje odseky rozsudku, ktoré majú byť zverejnené s názvami príslušných odsekov, pričom však umožní nepublikovať poznámky pod čiarou. *Albán Cornejo et al. v. Ecuador*, op. cit. 27, ods. 156–157.

¹⁰⁷ *Cantoral-Huamaní a García-Santa Cruz v. Peru*, op. cit. 36, ods. 193.

¹⁰⁸ *Ibid.* ods. 195, 200; *Caesar v. Trinidad and Tobago* (Merits, Reparations and Costs), IACtHR, Judgment of 11 March 2005, Series C, No. 123, ods. 131.

¹⁰⁹ *García Prieto et al. v. El Salvador*, op. cit. 42, ods. 200–201.

¹¹⁰ *Barrios Altos v. Peru*, (Merits), IACtHR, Judgment of 14 March 2001, Series C, No. 75, ods. 51.

V rámci snahy o nápravu zdravia Súd prejavuje značnú dávku empatie a porozume-
nia pre potreby obetí. V prípade *Cantoral-Huamaní a García-Santa Cruz proti Peru* Súd
ponechal na rozhodnutí obetí, či budú pokračovať v psychologickej liečbe v zariadení,
v ktorom dostávali túto liečbu v čase vynesenia rozsudku, alebo či sa podrobia liečbe
v zariadení určenom štátom. Súd sa odvoláva na osobitný charakter psychologickej
starostlivosti a na vzťah dôvery medzi psychológom a pacientom, ktorého narušenie by
mohlo negatívne ovplyvniť výsledky liečby.¹¹²

G) Ďalšie prostriedky nápravy zahŕňajú napr. povinnosť zlepšiť povedomie spoločnosti
o právach pacienta príslušnými komunikačnými prostriedkami, implementovať vzdelá-
vacie programy pre pracovníkov právneho systému, ako aj zdravotnícky personál, o prá-
vach pacienta a trestoch za ich porušenie,¹¹³ realizovať vzdelávanie dozorcov o medzi-
národných štandardoch zaobchádzania so zadržanými osobami,¹¹⁴ zmierniť trest smrti,
pri uložení ktorého došlo k porušeniu dohovoru,¹¹⁵ vybudovať pamätník udalostí pred-
stavujúcich závažné porušenie práv a slobôd na verejnom priestranstve,¹¹⁶ vytvoriť
podmienky nevyhnutné na bezplatný prevoz telesných pozostatkov na miesto určené
pozostalými.¹¹⁷ Osobitným prostriedkom nápravy je povinnosť odstrániť mená obetí
z registra trestov, do ktorého boli zapísané z dôvodu prejednávania individuálnej sťaž-
nosti medziamerickými kontrolnými orgánmi.¹¹⁸

5.3 Koncept *life plan*

Viacero prvkov v rámci doposiaľ opísaných peňažných i nepeňažných prostriedkov
nápravy majetkovej i nemajetkovej ujmy bolo oproti európskemu systému rozvinutých
progresívnejšie smerom k záujmom obetí. Medziamerický súd posunul inštitút nápra-
vy nemajetkovej ujmy ešte ďalej rozpracovaním konceptu tzv. životného plánu (angl.
„*life plan*“, „*life project*“, šp. „*provento de vida*“) v prípade *Loayza-Tamayo proti Peru*.
Pani Loayza-Tamayo bola v roku 1993, vo veku 36 rokov, univerzitnou profesorkou
v oblasti pedagogiky a sociálnej práce, stredoškolskou učiteľkou histórie a pracovala tiež
v Národnej škole dramatických umení. Študovala právo, absolvovala niekoľko ďalších
akademických kurzov a seminárov a práve si stavala rodinný dom. Vo februári 1993 bola
zadržaná peruánskou protiteroristickou jednotkou ako spolupracovníčka podvratnej
skupiny. Jej zadržanie i následná väzba boli nezákonné. Desať dní bola zadržovaná
incommunicado a vo väzení bola podrobená krutému, neludskému a ponižujúcemu
zaobchádzaniu, pričom obvinenia sa nikdy nepotvrdili. Po prepustení v roku 1997 trpela

¹¹¹ *Barrios Altos v. Peru*, (Reparations and Costs), IACtHR, Judgment of 30 November 2001, Series C, No. 87, ods. 50 bod 3.

¹¹² *Cantoral-Huamaní a García-Santa Cruz v. Peru*, op. cit. 36, ods. 202.

¹¹³ *Albán Cornejo et al. v. Ecuador*, op. cit. 27, ods. 162, 164.

¹¹⁴ *Tibi v. Ecuador* (Preliminary Objections, Merits, Reparations and Costs), IACtHR, Judgment of 7 September 2004, Series C, No. 114, ods. 251 písm. h).

¹¹⁵ *Boyce et al. v. Barbados*, op. cit. 35, ods. 127.

¹¹⁶ *Pueblo Bello Massacre v. Colombia*, op. cit. 33, ods. 278; *Barrios Altos v. Peru*, (Reparations and Costs), op. cit. 111, ods. 50 bod 5.

¹¹⁷ *Juan Humberto Sánchez v. Honduras*, op. cit. 102, ods. 201 bod 11.

¹¹⁸ *Acosta-Calderón v. Ecuador*, (Merits, Reparations and Costs), IACtHR, Judgment of 24 June 2005, Series C, No. 129, ods. 175 bod 6–7.

pani Loayza-Tamayo vážnymi fyzickými i duševnými zdravotnými problémami. Niektoré boli trvalého charakteru. Prestáhovala sa do Čile, žila len zo štátnych dávok vyplácaných z Peru. Jej snaha znovu sa zamestnať na niektorom z predchádzajúcich miest nebola úspešná, keďže bola v čase zadržania v médiách označená ako teroristka. Štát bol uznaný zodpovedným za porušenie práva na osobnú slobodu, práva na ľudské zaobchádzanie a práva na spravodlivý súdny proces.¹¹⁹

Špecifické okolnosti tohto prípadu viedli k tomu, že Súd sa v rozsudku o prostriedkoch nápravy neobmedzil len na nápravu priamej a nepriamej nemajetkovej ujmy, no ako osobitnú kategóriu hodnotil nemožnosť naplnenia životných plánov pani Loayza-Tamayo. Táto forma nemajetkovej ujmy sa týka seberealizácie osoby v závislosti od povolania, osobitných okolností, potenciálu a ambícií, ktoré umožňujú stanoviť a dosiahnuť špecifické ciele v živote.¹²⁰

„Koncept „životného plánu“ je podobný konceptu osobného naplnenia, ktorý je zase založený na možnostiach, ktoré jednotlivec môže mať na výber na to, aby riadil svoj život a dosahoval ciele, ktoré si pre seba stanovil. Presne povedané, tieto možnosti sú manifestáciou a garanciou slobody. Jednotlivec môže byť ťažko slobodný, ak nemá možnosti, ktoré by v živote realizoval, a ktoré by dovedli tento život do jeho prirodzeného konca. Tieto možnosti majú, samé osebe, dôležitú existenčnú hodnotu. A preto ich eliminovanie, alebo skrátenie, objektívne obmedzí slobodu a spôsobí stratu hodnotných úžitkov, ktorú tento Súd nemôže ignorovať.“¹²¹

Životné možnosti pani Loayza-Tamayo boli výrazne obmedzené zásahom štátu. Išlo pritom o možnosti, ktorých výsledok nebol na jednej strane istý, na druhej strane nebol len možný, ale bol uskutočniteľný za nezmenených podmienok. Súd uznal, že predmetné udalosti radikálne zmenili smerovanie jej života, osobný a profesionálny rast. Predvídateľný vývoj mohol byť samozrejme zmenený aj akoukoľvek inou udalosťou, hoc aj náhodnou, no základným prvkom konceptu *life plan* je kauzálny nexus medzi zásahom štátu a odôvodnenou a dosiahnuteľnou vyhlídkou. Boli to práve udalosti pričítateľné štátu, ktoré spôsobili zmenu v jej živote.

Nemusí pritom ísť o absolútnu nemožnosť využiť predchádzajúce možnosti. Životný plán je zničený vtedy, ak bola spôsobená strata alebo vážne znehodnotenie vyhládok na osobný rozvoj, ktoré sa už nedajú napraviť, alebo sa dajú napraviť len s veľkými ťažkosťami.¹²² Pani Loayza-Tamayo musela prerušiť svoje štúdiá, začala žiť v cudzej krajine v ústraní a za podstatne zmenených ekonomických podmienok, čo podľa Súdu „*vážne a pravdepodobne nenapraviteľne zmenilo jej život*“.¹²³ Je preto prípustné aby bol koncept *life plan* aplikovaný aj na prípady, kedy je, snáď okrem zdravia, teoreticky možné navrátiť okolnosti do pôvodného stavu.

Najjdeálnejšou formou nápravy zmeny životných možností je *restitutio in integrum*. Keďže to nebolo úplne možné, prichádzala do úvahy finančná náprava. Súd pritom uznal, že koncept nie je dostatočne rozpracovaný v judikatúre ani doktrínou natoľko, aby

¹¹⁹ *Loayza-Tamayo v. Peru*, op. cit. 96. čl. XVIII.

¹²⁰ *Loayza-Tamayo v. Peru*, (Reparations and Costs), op. cit. 76. ods. 147.

¹²¹ *Ibid.* ods. 148.

¹²² *Ibid.* ods. 150.

¹²³ *Ibid.* ods. 152.

mohla byť v rámci neho konštatovaná škoda ekonomicky vyjadrená.¹²⁴ Ako forma satisfakcie v tomto prípade slúži samotný rozsudok. Ako reštitučné opatrenie bolo nariadené znovu dosadenie sťažovateľky na učiteľskú pozíciu vo verejnej inštitúcii, doplatenie všetkých ušlých príjmov a benefitov za obdobie vo väzbe, garancia vyplácania starobného dôchodku a prijatie nevyhnutných opatrení na to, aby nepriaznivé rozsudky vynesené voči sťažovateľke civilnými súdmi nemali žiadny právny účinok. Bolo tiež nariadené vykonanie vyšetrovania, identifikovania a potrestania zodpovedných osôb a prijatie domácej legislatívy nevyhnutnej na dosiahnutie uvedených záväzkov.¹²⁵

V inom prípade, taktiež proti Peru, bol koncept aplikovaný na životné vyhladky Luisa Alberta Cantoral-Benavidesa, ktorý mal v čase svojho zadržania 20 rokov a bol univerzitným študentom. Bol protiprávne zadržávaný viac ako štyri roky a po prepustení sa presťahoval do Brazílie. Doba, počas ktorej bol podrobený mučeniu, postačovala Súdu, aby konštatoval zničenie jeho životného plánu. Argumentom bola hlavne samotná bolesť a utrpenie, ktoré mu znemožňovali dokončiť vzdelávanie a prípravu na výkon vybraného povolania v Peru. Bola formulovaná potreba odborného vzdelania, ktoré musí štát, zodpovedný za porušenie jeho práv, zabezpečiť aj v inej krajine, v ktorej sa obeť rozhodla žiť. V rámci konceptu *life plan* bola v tomto rozsudku priznaná úhrada nákladov na dokončenie vzdelávania formou poskytnutia štipendia na univerzitné vzdelávanie, vrátane životných nákladov.¹²⁶ Aj v tomto prípade sa Súd vyhol stanovovaniu ekonomického vyjadrenia zmeny životných vyhládok. Pravdepodobne prihliadal aj na skutočnosť, že, aspoň teoreticky, existovala možnosť navrátiť vývoj v živote obeť do pôvodného stavu. Nikdy však nebude možné vrátiť život do rovnakých kolají, ak je osoba nútená zmeniť krajinu pobytu.

Koncept životného plánu výrazne posúva chápanie medzinárodnej zodpovednosti štátu za porušenie ľudských práv. Akoby išlo o snahu komunikovať štátom zodpovednosť za široké dôsledky dešpektu k princípu právnej istoty, vo vzťahu k očakávaniam jednotlivca. Medziamerický súd sa v rámci *life plan* odvoláva na „*stratu dôvery, ktorú mala osoba vo vládne orgány viazané povinnosťou ochraňovať ju a poskytnúť jej nevyhnutnú bezpečnosť na užívanie práv a na naplnenie legitímnych očakávaní*“.¹²⁷ Ochrana legitímnych očakávaní je v judikatúre Európskeho súdu spájaná s ochranou majetkových hodnôt vo vzťahu k právu na majetok. Prepojenie legitímnych „životných“ očakávaní s konceptom nemajetkovej ujmy je posunom v rámci medzinárodného práva ľudských práv. Berúc do úvahy právnu nejasnosť viacerých prvkov konceptu, možnú aplikáciu aj na škodu spôsobenú konaním nešťátnych subjektov, neprecizovanú potrebu preukázať samotný „životný plán“, nejasné konzekvencie budúceho ekonomického vyjadrenia, Medziamerický súd musí byť obozretný. V snahe podporiť na medzinárodnej úrovni

¹²⁴ Ibid. ods. 153.

¹²⁵ Ibid. ods. 192. Traja zo siedmich sudcov vo svojich disentoch požadovali prijatie aj ďalších prostriedkov nápravy, pričom nesúhlasili s výlučne ekonomickou povahou nápravy poškodenia životného plánu. Partially Dissenting Opinion of Judge Carlos Vicente De Roux-Rengifo a Joint Concurring Opinion of Judges A. A. Cancado Trindade a A. Abreu-Burelli (publikované s citovaným rozsudkom). Jeden sudca tento koncept odmietol úplne ako nepotrebný s odvolaním sa na existenciu dostatočných foriem nápravy majetkovej i nemajetkovej ujmy. Separate Concurring Opinion of Judge Jackmana (publikované s citovaným rozsudkom).

¹²⁶ *Cantoral-Benavides v. Peru*, (Reparations and Costs), op. cit. 88, ods. 80.

¹²⁷ *Loayza-Tamayo v. Peru*, (Reparations and Costs), op. cit. 76, ods. 150.

záujmy obetí porušenia práva na ľudské zaobchádzanie, by mohol narušiť vôľu štátov podrobiť sa súdnej kontrole svojich medzinárodných záväzkov. Na ich vôľu v súčasnosti stojí jeho právomoc v sporových veciach vo vzťahu k Americkému dohovoru. Po kauze *Loayza-Tamayo* Súd koncept *life plan* osobitne nerozpracoval. Pravdepodobne je snahou aplikovať opatrný prístup.

6. ZÁVER

V zmysle čl. 5 Amerického dohovoru je zákaz mučenia formulovaný ako súčasť práva na ľudské zaobchádzanie, resp. širšej konštrukcie práva na rešpektovanie fyzickej, duševnej a morálnej nedotknuteľnosti. Osobitne je tu zvýraznená potreba ochraňovať ľudskú dôstojnosť ako základnú hodnotu celého konceptu ľudských práv. Dodržiavanie tohto zákazu vyžaduje od zmluvných strán nie len plné uplatňovanie negatívneho záväzku zabezpečiť právo nebyť podrobený mučeniu alebo krutému, neludskému či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu. Štáty musia aj aktívne konať. Sú povinné vhodnými opatreniami predchádzať prípadom zakázaného konania. Ak zlyhajú v preventívnej povinnosti, každé podozrenie z nedovoleného konania musí byť náležite a promptne vyšetrené, páchatelia musia byť potrestaní a obetiam musí byť poskytnutá primeraná kompenzácia, či iné prostriedky nápravy. Uplatňuje sa tak koncept pozitívnych záväzkov. Podľa vzťahu štátu k slobode jednotlivca má preto zákaz mučenia v medziamerickom systéme jednoznačne *status positivus*; nepostačuje, aby jednotlivec požíval len slobodu pred zásahmi zo strany štátu.

Dôraz na osobnú nedotknuteľnosť mal výrazný vplyv na rozpracovanie reparačnej časti pozitívnych záväzkov štátu. V rámci finančnej nápravy je nevyhnutné kompenzovať stratu majetku a príjmu, náklady a všetky ďalšie následky finančného charakteru ako aj nemajetkovú ujmu obeť porušenia čl. 5 Amerického dohovoru. Vývoj judikatúry poukazuje na osobitný význam nedotknuteľnosti človeka vo vzťahu k ochrane integrity príbuzných priamych obetí mučenia, či krutého, neludského alebo ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania. Nemajetková ujma pritom môže byť kompenzovaná aj nepeňažnými formami, medzi ktoré patrí samotný rozsudok vo veci, jeho zverejnenie a priznanie štátu, prijatie procesných záruk, materiálnych opatrení, legislatívnych zmien, či zabezpečenie vzdelávania alebo zdravotnej starostlivosti priamych alebo nepriamych obetí.

Snahou o vymedzenie konceptu tzv. životného plánu Medziamerický súd rozvinul inštitút nápravy nemajetkovej ujmy v medzinárodnom práve. Tento koncept má kompenzovať objektívne obmedzenie slobody, ku ktorému došlo narušením fyzickej, duševnej a morálnej nedotknuteľnosti a následným eliminovaním alebo obmedzením možností, ktoré by jednotlivec v živote realizoval, a ktoré by mu priniesli určité úžitky. Prepája sa tak ochranu legitímnych životných očakávaní jednotlivca s konceptom nemajetkovej ujmy. Medziamerický systém tak posúva chápanie duševných aspektov integrity človeka.

JUDr. Michal Davala, LL.M

Právnická fakulta Masarykovy univerzity

Michal Davala

Positive Obligations of American states in Relation to Torture

Abstract: According to the Article 5 of the American Convention on Human Rights, prohibition of torture is formulated as part of the right to human treatment, or within wider scope of the right to have the physical, mental, and moral integrity respected. Fulfilment of the prohibition of torture requires states not only to fully apply the negative obligation to respect the right not to be subjected to torture. States are obliged to adopt suitable measures to prevent all the cases of prohibited treatment. If they fail in this preventive obligation, every suspicion of maltreatment must be properly and in timely manner investigated. Perpetrators have to be punished and faire compensation, or other forms of remedy, has to be provided to victims. Thus, the concept of positive obligations is also invoked. Paper analyses positive duties of American states in relation to the prohibition of torture, which acquires status positivus character.

Author concentrates on pecuniary and non-pecuniary remedies that must be provided by state to compensate torture, or cruel, inhuman, or degrading treatment or punishment. Former covers loss of property and earnings, various expenses, all other pecuniary consequences of maltreatment, or moral damage. Moral damage is, however, compensated mainly by non-pecuniary remedies which include judgement per se, publication of a judgement, public apology, procedural or material measures, legislative action, and guarantee of education or medical treatment of direct or indirect victims. Last part explores quite unique concept of international human rights law – the concept of life plan. It connects legitimate life expectations of individual with the concept of non-pecuniary damage.

Key words: torture; cruel, inhuman, or degrading treatment, positive obligations, remedies, American Convention on Human Rights, Inter-American Court on Human Rights